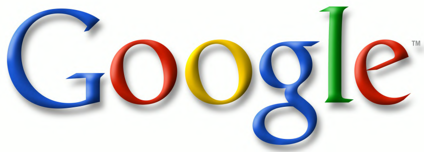

SAMARBEIDE MELLEM

LANDSMAAL OG RIKSMAAL?

AV

H. EITREM

KRISTIANIA
FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD)
1908

DET MALLINGSKE BOGTRYKKE[illegible]

INDHOLD

I.

VESTLANDSMAAL — ØSTLANDSMAAL — RIKSMAAL.

Østlandske meninger om Vestlandet og vestlandsfolket trænger vist i mange maater til revision. De røber ofte fordomsfuldhet eller ialfald mangel paa forstaaelse. Aarsakerne hertil er mange. Saaledes har den indsats Vestlandet har gjort i vort politiske, religiøse og sproglige liv, i mange henseender maattet vække uvilje her østerpaa. Og i literaturen har vestlændingen ikke været fremstillet til sin fordel. Jæren f. eks., slik som vi lærte den at kjende i Kiellands bøker og Garborgs tidligere verker, var et tungt og trist stykke Norge. Heller ikke har der manglet paa tale om den mørke kyststripe, ja denne er blit pseudovidenskabelig forklart i en teori om kortskallede efterkommere av en oprindelig trællebefolkning.

Men der er mangt og meget kommet op i de sidste aartier, som burde stille vore landsmænd der vester i et andet lys. Allerede i Garborgs sidste bok er billedet av Jæren betydelig forandret. Vi kjender neppe jærbuen fra «Fred» igjen i «Knudaheibrev», og over de trøstesløse lyngsletter lyder lerkesangen, «som lovar vaar».

Vestlandet synes i det hele tat at gaa raskere frem i mange stykker end Østlandet. Tænk paa Jærens jordbruk og skogplantning, paa Hardangers frugtavl, paa de romsdalske fiskerier, vestlandsbyernes skibsrederi og industri. Selve folketallet er større end vi er tilbøielig til at mene her øster. I de vestlige amter, fra og med Lister og Mandals amt til og med Romsdals amt, var der i 1900 473 000, i de 6 østlige amter 583 000; forskjellen var altsaa bare 110 000 (bortset fra byerne naturligvis). Tar vi Nedenes og Bratsberg med blandt de vestlige amter, blir folketallet omtrent like.

Avholdssak og ungdomssak og mange andre former av oplysning har et langt taknemmeligere arbeidsfelt der vester end her paa Østlandet. Der er likesom bedre muld at arbeide i derborte — det har jeg hørt flere si, som har været med i arbeidet.

I inderlig sammenhæng med denne Vestlandets materielle og aandelige ekspansion

staar landsmaalsbevægelsen. Landsmaalet synes at være ungdomssakens, avholdssakens, oplysningens, fremskridtets naturlige sprog derborte. Og det er rimelig nok. For i det føler fjordbønderne og fjeldbønderne sig hjemme; det er skapt av deres trang til selvhævdelse; det er formet ut fra deres maalfører; det er baaret frem av deres umiskjendelige entusiasme og seighet.

Men netop det at landsmaalet er saa utpræget vestnorsk, netop den ting at det betyder saa meget for Vestlandet, gjør det mindre skikket som *national*-maal. Det støter paa motstand, — en træg og passiv motstand — især hos østlændingen, som ogsaa har trang til at hævde sig sproglig.

Mange maalmænd er opmerksomme paa dette, ser at vestlandsmaalet maa lægges om paa en langt bredere basis, om det skal bli et virkelig «landsmaal», om det skal samle hele Norge.

Disse mænd har paa mange maater søkt at komme andre landsdeles krav imøte. Interessant er *Garborgs* og *Flos* forsøk paa at sætte op et midlandsmaal.

I begrundelsen av sit forslag siger Garborg noget som jeg synes er klokt og fint, og som ligner den Garborg vi alle liker:

«So lengi ikkje heile landet hev valt maalform, og so lengi det i bokheimen er strid

um skrivemaaten, so bør ikkje skulestyret paa fyrihand slaa vestlandsformi fast anna enn til retleiding. Det kunde i det heile vera ymist vori aa stelle seg so, at midland og austland og nordanfjelskt hadde berre det eine valet: norsk-danskt eller vestlandsnorskt. Um ikkje midlandsformi vaar duger til anna, so vil ho staa der og vise, at det ikkje er meiningi aa slaa noko fast til landsmaal, fyrr landet i det heile hev havt tilføre til aa velja.»

Garborg var selv medlem av den retskrivingsnevnden som blev sat i 1899 sammen med prof. Hægstad og Flo. Komitéen satte op hvad der nu er kjendt som den autoriserte landsmaalsform, men tilraadet godkjendelsen av den saakaldte «midlandsform». «Godkjenning av ei slik sideform», siger Hægstad, Flo og Garborg, «vil ikkje skilja, men heller vera til hjelp for samanveksingi med di ein paa den maaten tek all grunn burt under den talen som stundom vert høyrd, og vel stundom sèt vondt blod, at det her er tanke um tvang, eller at maalsaki eikorleis skulde vera ei bygdesak: vestland mot austland el. dl.»

Tanken maa jeg gi min fulde tilslutning, men hvorledes blev den gjennemført?

X Midlandsmaalet bygger væsentlig paa de ikke meget folkerike bygder Sætesdal og

Telemark. Disse trange fjeldbygder ligger midt imellem de stridende parter, og maalførene ligger ogsaa midt imellem. Det kommer derfor — efter simpel reguladetri — til at opstille en form som hverken det maalbevisste vestland eller det selvbevisste østland kan finde sig hjemme i. Det følger en abstrus og ufrugtbar tankegang, som fører bort fra den videnskabelige opfatning av hvad et sprog er: den beneste vei for tanken mellem menneske og menneske.

Garborg bruker selv denne midlandsformen. Likesaa Sven Moren, Mortensson, altsaa det bedste som i vore dager ser lyset av skjønliteratur paa maalet, det har denne form.

Publikum har vist studert en del paa den form, i hvilken Garborgs samlede verker blev avertert: «Skrift*ir* i samling». Dette lille jota er en stridsfane, som digteren svinger, og han har da ogsaa nydt den triumf, at han har jaget folk fra sig, og det ikke bare motstandere i riksmaalsleiren, men ogsaa venner, nemlig slike venner som er tilbedere av den vedtekne landsmaalsformi, og som regner Garborg for desertør; de undlater simpelthen at abonnere paa hans samlede «skrift*ir*», og protesterer saaledes paa en følelig maate mot hans specielle maalstræv.

Forklaringen er den, at Garborg hverken

har vundet den ene eller den anden ved sit kompromisforslag: han har naivt placert sig mellem to stoler, og utfaldet er ikke overraskende — uten for ham selv!

Et andet forsøk paa at komme anderledes tænkende og — talende imøte skal paatænkes av austmannalaget; men fra det hold kan man ikke vente nogen vigtige indrømmelser[1].

Spredte forsøk paa at faa frem noget individuelt og særpræget er der mange av. Saaledes har Ola Svinndal truet sig til, som han selv siger, at faa bruke sine østnorske former i andre oplaget av den vesle boken hans om «Hønsestel». Den livlige fremstilling er blit endnu friskere og lettere ved det, synes jeg. Og i «Den 17de mai» tilstedes der ikke liten frihet og bevægelighet.

Langt interessantere og dristigere er imidlertid *H. Jensens eksperiment* som for tiden publiceres i «Oplandenes avis». Han konstaterer det faktum at landsmaalet er litet brukt paa Oplandene, og søker forklaringen i dets vestlandske karakter. Derefter leverer han en østlandsgrammatik for at gi østlændinger (nærmest hedemarkinger) anvisning til at skrive

[1] Et medlem av styret har siden oplyst, at saavidt han visste, hadde denne sak ikke været oppe i austmannalaget. Laget har, efter hans erklæring, beskjæftiget sig med andre ting end det at arbeide østlandsmaal ind i landsmaalet.

landsmaal friere og naturligere. Hans feil er den at han i sin grammatik optar for mange bygdeeiendommeligheter, saasom dativ (presta, boken), og infinitiver paa *a* og *e* efter rotvokalens oprindelige længde o. s. v. Derved bryter han med det som netop var genialt i Aasens tanke: at avstreife fællesmaalet alle særegenheter og beholde det almene.

Denne tanke holder derimot *Koht* fast ved i sit sidste dristige forsøk paa at skrive landsmaalet mere østnorsk. Han bøier: hest, hester, hestane; benk, benker, benkane; skaal, skaaler, skaala, skaalene; eng, enger, enga, engene; gjente, gjenter, gjenta, gjentene; veke, veker, veka, vekene; folk, folka. Han bruker former som har (for hev), ta, la o. s. v.

Dette er et djervt skridt henimot forenkling og — henimot riksmaalet, og selv om det i fremtiden vil vise sig at man maa gaa endnu længer frem for at møtes, saa er dog Kohts sprogform et fortræffelig grundlag for forhandling.

Den tanke som ligger til grund for alle disse forsøk og forslag — like fra Garborgs midlandsform til Kohts østlandsnorsk —, det er erkjendelsen av at Ivar Aasens grundlag er for snævert, og av at han begik en stor feil da han skjøv tilside som «mindre gode» eller «mindre fuldkomne» de østnorske maal-

fører, og især da han ikke nyttet det særnorske i riksmaalet for sit nationalmaal.

Vil landsmaalet bøte paa denne Aasens feil, saa maa det opta i sig alle de østnorske elementer som gjennem riksmaalet har faat hævd i skrift og dannet tale. Og det er ikke litet som nu i mange generationer har sivet ind i riksmaalet endog før landsmaalet blev skapt, og som kræver sin ret i en maalform der prætenderer at bli vort fælles nationalmaal.

Dette kan kun opnaaes ved at gjennemføre følgende formel:

Det som har **god** støtte i norske maalfører, og er opstaat ved norsk sprogutvikling, paa norsk grund, uten fremmed indflydelse, og som er optat i riksmaalet, det skal ogsaa optages i landsmaalet som hovedformer, eller ialfald tillates som biformer.

Gjennemfører landsmaalet denne formel, vil det tilføres en hel del gode norske (især østnorske) emner hævdet i skrift og utformet literært. Dette nye stof vil bringe landsmaalet en foryngelse som det sandelig trænger til, og det vil føre det nærmere til riksmaalet, hvis fornorskningsproces uten tvil ogsaa vil paaskyndes.

Det vil kanske ikke være av veien alt paa dette punkt at fremhæve formelens *begrænsning*.

Jeg siger med hensigt «*god* støtte». For jeg mener at riksmaalets «vet, røk, bløt» ikke har *god* støtte i bygdemaalene fordi om man i Selbu, øvre Guldalen, hele Østerdal, østre Hedemark og dele av Smaalenene siger det; «veit, røik, blaut» er og blir den særegne norske form for disse ord.

Og jeg siger med hensigt «*riksmaalet*», ikke «dansk». For de siger rigtignok «bage, gribe, baad» paa Sørlandet, men denne uttale har ingen støtte i riksmaalet; der heter det «bake, gripe, baat», selv om mange endnu skriver de bløte konsonanter.

Men denne formel fører allikevel langt, svært langt.

I de følgende avsnit skal jeg i enkeltheterne forsøke at vise *hvor langt* den fører i landsmaalets formlære, ordforraad, uttale, og retskrivning.

II.

LANDSMAALET VRAKER GODE NORSKE, ISÆR ØSTNORSKE FORMER.

La os se hvorledes den opstillede formel vil virke, naar den anvendes paa landsmaalets formlære.

Riksmaalet bruker i bøinings- og avledningsendelser *e* istedenfor *a*, *e*, *i*, *u* og *o*, og det samme gjør Østlandets dialekter, som er kommet til dette utviklingstrin uten fremmed indflydelse — det være sig dansk eller svensk. Efter den nævnte formel skulde derfor disse endelser paa *-e* og *-er* ialfald tillates brukt i landsmaal som jevnbyrdige og fuldnorske former ved siden av de mere primitive der nu er eneraadende i landsmaal.

La os som eksempel ta bøiningen av substantiver. Landsmaalet lærer at hankjønsord skal ende paa *-ar* i flertal: ein hest, fleire

hestar. Det er greit nok. Men — saa er der 50 hankjønsord som ikke skal ha *-ar*, men *-er*!

Fremdeles lærer landsmaalet at hunkjønsordene i sterkt flertal skal ha *-er*: ei aa, fleire aaer. Dog er der ogsaa her 50 undtagelser som skal ha *-ar* (foruten alle hunkjønsord paa ing!). Det skal hete *ei elv, fleire elvar,* men det skal hete: *ei aa, fleire aaer!*

Hvilken støtte har nu denne bøining og især disse undtagelser i bygdemaalene?

Om de sidste — hunkjønsordene paa *-ar* — siger Ivar Aasen: «I det søndenfjeldske bruges adskillige af disse Ord med Flertal paa *-er.*» Som man ser, er det væsentlig i det «søndenfjeldske», og det har jo mindre at si, naar man skal opstille en fælles norsk maalform! Landsmaalsforfatterne er da ogsaa meget ustøe. De greier ikke disse undtagelser, skjønt de sikkert har sine ordlister og grammatikker liggende foran sig, naar de undfanger enten det nu er prosa eller poesi. Selv en saa fremragende digter som Sven Moren (Tryssil) skriver saaledes *aadrer* for *aadrar,* og dette er dog det første eksempel poeten finder nævnt i sin maallære.

Og i store dele av vort land kjender dialekterne overhodet ikke denne forskjel paa *-ar* og *-er* i de her nævnte substantiver: hankjønsord og hunkjønsord faar *-er* — som

i riksmaal (forskjellig fra dansk). Saaledes i Østerdalen, Solør, i nedre Gudbrandsdalen og egnene omkring Mjøsen og Randsfjord. Som man ser, er det de folkerikeste og fremmeligste landsloter, som har frigjort sig for resterne av den primitive bøining, og denne østnorske sprogbruk gjør sig sterkt gjældende i riksmaal i rak motsætning til dansk sprogbruk. Men i landsmaal — --?

Foruten denne teoretiske side har saken en mere praktisk side.

Vil man opstille et fællessprog for sine landsmænd, bør dette fællessprog være saa enkelt som mulig i sine bøininger. Ti de landsmænd som i sit naturlige maal bare bruker en eneste, enkel endelse (i dette tilfælde *-er*), de har overmaade vanskelig for at lære at bruke indviklede endelser (paa *-ar* og *-er* og *-or*); men de som er fødte til den mere indviklede bøining, de vil ha let for at bruke den enklere — f. eks. bøie alle substantiver med *-er*.

Endnu mere iøinefaldende blir sandheten av denne sats, synes jeg, naar vi tænker paa at landsmaalet fra næste skoleaars begyndelse skal bli brukt skriftlig av hver eneste gut eller pike som søker høiere dannelse i dette land. Jeg gad vite hvor mange av de nævnte 2 × 50 undtagelser der skal lægges op til examen

artium i 1912 — f. eks. for at opnaa karakteren «tilfredsstillende». Jeg føler mig sikker paa at den som vil opnaa karakteren «særdeles tilfredsstillende», for sikkerhets skyld maa ta allesammen med — en flink elev vil nødig risikere en daarlig karakter.

Vi har til overflod erfaring for hvilket bryderi disse 2 × 50 undtagelser har voldt paa lærerskolerne. Og der er anvendt mange midler til at liste dem ind i elevernes hukommelse for den korte tid de trænger dem. Saaledes har jeg hørt om en norsk digter, som tillike er en fremragende seminarlærer, at han har skrevet et digt paa melodien «Kjærringa med staven», hvori disse undtagelser (eller et skjønsomt utvalg?) forekommer. Om man synger digtet ved ungdomsfester, vet jeg ikke — det vilde visst egne sig ved en eksamensfest i hvert fald. Minder ikke dette om de herlige poesier vi læste i vor latinske grammatik i gamle dager:

> Trende neutra merk paa *or*:
> *latum æquor, marmor, cor;*
> *feminini generis*
> er kun *arbor, arboris.*

Endnu mere betegnende for landsmaalets holdning likeoverfor de rike østnorske og nordenfjeldske bygdemaal og riksmaalet er bøiningen av hunkjønsord av typen *jente, vise.* Denne form har ordene i de allerfleste dia-

lekter; den form har de ogsaa i riksmaal, og den form er literært fæstet her i Norge i mangfoldige slegtled. Men alt dette veier intet mot det hensyn, at nogen nordmænd endnu bruker den gamle form *ei jenta* — *ei visa;* det er nok til at fastsætte denne som landsgyldig.

Paa samme vis med flertallet. Østlandet har (uavhængig av fremmed paavirkning) naadd frem til den enkle form *jenter, viser.* Den stemmer med riksmaalets form, — den har altsaa literær rang — men det gamle sprog hadde *visur*, og fjord- og fjeldfolk sa endnu *visor*, og derfor maatte det sættes op som mønsterform.

I verbernes bøining maa jeg dvæle ved infinitivendelsen. Inf. paa -e er utbredt i mange bygder paa forskjellige kanter av landet, ikke bare paa Østlandet. Her er den, efter hvad vi har lært av professor Hægstad, ældre end 1300: *liggja* — *liggjæ* — *ligge.* For denne *e*-form er der da ogsaa sterk stemning, endog blandt ivrige vestmaalmænd. Rigtignok har landsmaalet gjennemført endelsen -*a* i infinitiv — der er ingen undtagelse her — og den vil forsaavidt ikke volde nogen vanskelighet i skolen. Men formens hyppighet præger maalet, — for os som siger *kaste, bruke,* vil det altid bli knot at si — eller skrive — *kasta, bruka.*

Landsmaalet bøier som bekjendt: *fortel,*

stullar, steller; skriv, kjem, grev, græt. I mange gode østlandsbygder bøier man ikke slik. Man siger: *fortæller, stuller, steller, skriver* o.s.v., og i de folkerike egne omkring Kristianiafjorden gir man ikke engang de sterke verber omlyd i præsens: «*kommer, sover, graver, graater*», siger man. Og disse former er i k k e opstaat under svensk eller dansk paavirkning; de er likesaa egte norske, likesaa hjemmegrodde som formerne i øvre Gudbrandsdalen og i indre Sogn. En feil har de kanske: de falder sammen med riksmaalets, og dette har hittil ikke været nogen anbefaling, naar det gjaldt at faa borgerret og stemmeret i norsk landsmaal.

Imperativ har ogsaa en gammeldags form i landsmaalet. Man skal si: *skjot, far;* men utsteder man en befaling til flere, skal man si: *skjote, fare.* Man skal skrive: *sel* og *døm* og *kasta,* men i flertal: *selje, døme, kasta.* Ogsaa disse former maatte forenkles. Det er nu lang, lang tid siden riksmaalet la av flertalsformerne i verber, og landsmaalet fulgte efter. Men denne bit gammeldags sprogbruk er blit staaende; man skulde simpelthen tro den var efterglemt ved en eller anden revision.

Disse eksempler vil være nok til at vise hvor langt den her nævnte «formel» vil føre. Jeg er paa det rene med at den vil møte motstand indenfor visse kredse i maalleiren. Den er nemlig uttryk for en helt anden opfatning

av hvad et sprog og især et nationalt sprog er, end den som har bestemt landsmaalets nuværende skikkelse.

Hvad der har bestemt Aasens valg av former, fremgaar med stor tydelighet av hans grammatik (§ 374): «De Landskabsmaal, som nærmer sig mest til det gamle Sprog, er saaledes de, som bruges i det Vestenfjeldske og i de tilgrændsende Dalstrøg paa den østlige Side af Langfjeldene. Maalene i Bergens Stift kunne siges at være de *fuldkomneste* med Hensyn til Lyd og Ordformer . . . Substantivernes Bøiningsformer kunne siges at være *fuldkomnest* i Hardanger, Telemarken og tilstødende Egne . . .» Det er betegnende at den store sprogforsker behandler «den foldenske eller agershusiske Forgrening» av bygdemaalene overordentlig kortfattet i forhold til de øvrige dialekter, og i en anmerkning tilføier han nogen ord som i hans mund snarest er ringeagt, men som for moderne sprogmænd heller maa lyde som en stor ros:

«I denne Maalgreen viser sig altsaa en stærkere Stræben efter at udjevne alle mindre Forskjelligheder, saa at alle Ord af samme Klasse kunde faa samme Form eller Bøining («f. Ex. «er» i Substantiver og Verbum). Herved fremkommer flere betydelige Afvigelser fra den gamle Form, blandt hvilke man især kan lægge Mærke til den ovennævnte Mangel

paa Omlyd i Præsens af de stærke Verber (f. Ex. kommer, later, graater), som allerede er nok til at give Sproget en fremmed Klang.»

Aasens aand er endnu sterk, overvældende sterk, blandt maalfolket, og hans syn præger dets opfatning av sproglige værdier og begreper den dag idag.

Vi hører støtt maalfolk tale om de *fine* bygdemaal, de *betre* maalfører. Hvad regner de for *fine* maal, *god* norsk?

En antydning til svar gir Garborg et sted hvor han taler om «den landstyngdi der den *rette norskdomen* i maalet hev sin styrke». Hvad tror man han mener med det? Jo, Sætesdal og Telemark, kanske ogsaa Numedal og Hallingdal.

Men skal da maalet som taltes nede i Jarlsberg av de som haugla sine storfolk i Gokstadskibet og Osebergskibet, og som endnu tales der i moderne form, ikke som en av dansk bedærvet dialekt, — skal *det* maalet være ringere, mindre fint, mindre norsk? Det er drøit at behandle Bjørn Farmands sambygdinger paa den maaten.

Vinje pleide og at tale om den spræke fjeldbonden med det aandfulde og klangfulde maalet sit; han mente at han skulde syne de nede paa slettelandet hvad kar han var. Han vilde støtt gaa som frikar der mange folk kom sammen.

Men det var da skryt det, og bygdebyrgskap. Sig os oprigtig: Hvorfor er fjeld- og fjordmaalene saa fine, og vore flatlandsmaal saa uhjælpelig simple? Er det fordi vore maalfører staar fjernere fra gammelnorsk eller er det fordi de staar riksmaalet nærmere? Eller begge dele?

*

Nutidens sprogforskere ser paa sproget med helt andre øine og andre forutsætninger end Aasen, Vinje, Garborg og deres følge av yngre troende normalmaalere. De ser at sprogene utvikler sig henimot forenkling; de vet at det mangslungne er et primitivt, og det enkle et fremskredent stadium.

Og de skjønner at forenkling maa være utviklingens maal særlig i slike sproglige forhold som vi har i vort land. «Der som er stor maalblanding,» sa professor Hægstad i en fortræffelig forelæsning ved maalkurset i Elverum i sommer, i hvilken han behandlet sprogforenklingen i vesteuropæiske og nordeuropæiske sprog —, «der vert endingarne uppgevne — dei vert forlikte um at halda paa stomnarne.» Dette er netop det frigjorte, det overlegne syn paa sprogvoksteren, hvortil al uhildet forskning uvægerlig fører. Det var at ønske at dette syn maatte bli bestemmende for den utvikling som landsmaalet visselig vil

gjennemgaa i nær fremtid, og som vi haaber vil bli baade rik og rask.

Ja der er ting som tyder paa at landsmaalet allerede bevæger sig henimot forenkling. Den utvikling som det allerede har gjennemgaat, er netop en forenkling, og det av ikke liten rækkevidde. Der er ogsaa indflydelsesrike maalmænd som er sterkt stemt for videre forenkling. Saaledes har skoledirektør *Skard* gjentagne ganger uttalt at han har været og er for sløifningen av alle hine 2 × 50 undtagelser i substantivernes bøining; alle hankjønsord vilde han saaledes skulde ende paa -ar (hestar, bekkar) og alle sterke hunkjønsord paa -er (a a e r, e l v e r). Det er umulig at faa lære barn alle disse undtagelser, sa den erfarne skolemand, og visselig med rette.

Og prof. H æ g s t a d har likesaa utvetydig og med videnskapsmandens hele autoritet uttalt at han tror e-endelserne vil seire i fremtidens landsmaal: h e s t e r, e l v e r, j e n t e r; k a s t e r.

Nu er det saa inderlig velsignet at dette netop er r i k s m a a l e t s former, d. v. s. ikke det forbenede, gamle boksprog, men det unge, levende og levedygtige riksmaal, det som bevisst arbeider paa sin fornorskning, og som ifjor naadde frem til at bli godkjendt som Norges riksmaal.

Vi kan altsaa konstatere at der ved siden

av hin forældede Aasenske opfatning av sproget og særlig landsmaalet som endnu har et kraftig tak paa alle maalfolk, arbeider sig frem en mere moderne, mere frisindet retning. Den første vil at de to maalformer her i landet skal løpe i paralelle linjer — og altsaa ifølge geometrien aldrig møtes —; den anden holder paa konvergerende linjer. Det er denne retning som gir haab om samarbeide og endelig samvekst.

III.

EN STIKPRØVE: DE SVAKE VERBER.

Det har altid genert mig naar jeg har skrevet eller læst landsmaal — normalformen da —, at jeg ikke har faat lov til at si eller skrive: «Vi har t r u d d», «Jeg har l o v t», «Det kan ikkje s k a». Især har det været plagsomt siden vi i riksmaal har tat til at bruke: «Vi har trodd», «Jeg har lovt», «Det kan ikke ska»; det er en ren nydelse at faa bevæge sig i disse former naar man arbeider i riksmaal.

De som har hat noget med normalisering av skolebøker at gjøre, vil ha følt det absurde i en slik motsætning: de *maa* i landsmaalsbøker bruke «Vi hev t r u t t», «Eg hev l o v a», «Det kan ikkje s k a d a», men de *kan* i riksmaalsbøker bruke «trodd», «lovt» og «ska». Det er vitterlig for enhver at landsmaalet ved

sin mangel paa dobbeltformer staar i veien for samarbeide med riksmaalet.

Jeg skulde endda medgi berettigelsen av denne landsmaalets ensidighet, hvis der ikke var saa mange landsmænd som delte min smag i denne henseende. Jeg har lagt merke til formen «hadde lovt» i dialektprøver fra Land, Østerdalen, Senjen. Og det er ikke nogen tilfældighet at jeg har støtt paa den saa ofte; for Ivar Aasen siger i sin grammatik § 229 anm., at den «forekommer især vestenfjelds og nordenfjelds», og i sin ordbok oplyser han at den er gjængs i Bergens stift.

Nu maa man ikke tro at den slags ord bare er sjeldne fiske som en passionert sportsmand kan ta op et eksemplar av i ny og næ. De kommer saamen i stim, og hvemsomhelst kan fange dem — stik hoven ned, og du kan være viss paa at faa den op fyldt.

Saken er at «trudd — trutt», «lovt — lova», «ska — skada» staar som repræsentanter for hele klasser av verber som baade er meget brukt og meget talrike.

Før jeg gaar videre vil jeg her gjøre opmerksom paa at vi paa dette omraade ikke har noget med dansken at gjøre. Her har vi helt norsk grund under føtterne, og her kan vi da tale til hinanden som likestillede og uten at det nationale spiller ind.

Den som har litt kjendskap til norsk

maalsoge, vil øieblikkelig se at de av landsmaalet foretrukne former er de gamle, de andre — de forkastede — er de nye. Og hermed har han faat nøklen i haanden: Aasen foretrak altid de gamle former der hvor de hadde rimelig støtte i maalførerne. Desuten la han vegt paa en værdig stil — der maatte ikke være noget almuagtig ved den. Han hadde en sand rædsel for det simple, og en fin sprogmands øre for harmoni og vellyd.

Dette var et godt standpunkt dengang; for Aasens hensigt var at skape en fællesform som bygdemaalene kunde arbeide i. Men dette standpunkt er ikke længer godt nok nu. I de sidste ti aar har nemlig landsmaalet utvidet sin horisont. Det vil ikke bare være en fællesform for norske, især vestnorske, maalfører. Det har sat sig det stolte maal at bli rikslandsmaal, alle nordmænds fælles skriftsprog — eller ialfald utgangspunktet for et saadant. Det som var et forsvarlig standpunkt for den stille forsker i 1864, det er derfor ikke længer holdbart for nationalmaalstræverne i 1908. Han kunde forsvare at foretrække de gamle, vidtløftige, aristokratiske former. Vi maa se til at hjælpe frem de nye, lette, de djærve og demokratiske former. Vi maa altsaa ta spørsmaalet op til ny drøftelse.

Og da vil der gjøre sig et hensyn gjældende som ganske nylig er kommet til.

Visse gode norske — især østnorke, skjønt ingenlunde b a r e østnorske — former har siden 1860-aarene vundet større og større respekt. Disse former hævet sig fra «vulgærsproget» til dannet dagligtale. De fandt støtte i bygdemaal hvor de alt hørte hjemme, og bredte sig gjennem riksmaalet ut over hele landet. Saa kom de op i literær bruk, og endelig ifjor, i 1907, vandt de frem til en plads som eneraadende eller i alle fald tillatte former. Hadde Aasen lagt dette hensyn i vegtskaalen da han sat og veide sine normalformer, saa hadde sikkert veiningen i mange tilfælde faat et andet utfald. Men at det skulde gaa slik, det kunde ikke Aasen vite, og han var lovlig undskyldt for at ta dette hensyn.

Men hans efterfølgere er pligtig til at ta det.

De skulde ha gjort det for længe siden. Isteden derfor har de simpelthen kopiert Aasens ordbok i mindre ordlister, og av hans skrifter utdrat retskrivningsregler. Det hele er gjort mekanisk, uselvstændig, talentløst.

Det som har svigtet, er altsaa l e d e l s e n. For landsmaalets som for riksmaalets vedkommende. Det som landsmaalet trængte i 1901 og riksmaalet i 1907, var en sproglig Chr. Michelsen. Han var der ikke, og det maa folket, og især ungdommen svi for.

*

Da riksmaalet tok sit store løft ifjor, gjennemførte det norsk bøining i en række ord hvor skriften før tildels hadde vaklet mellem mer eller mindre danske former. I mangfoldige tilfælde kom riksmaalet derved til at falde sammen med landsmaalet:

gjæta — gjætte — gjætt,

det er jo bare denne fortvilede a i infinitiv som skiller. Se litt paa denne liste:

bleikte	greidde	læste (av laas)	spilte
blødde	hivde	løgde	sprikte
bløtte	hylte	mælte	spøkte
breidde	høvde	myste	stelte
brynte	kjælte	nøgde	stilte
bøkte	kjølte	pinte	stillte
bøtte	klinte	pløgde	svidde
bøygde	klædde	prøvde	synte
drygde	kløyvde	pæste	sytte
flødde	kopte	raadde	søylte
fortøygde	kravde	skadde	trædde
fræste	kytte	skjøytte	tøygde
fyrte	ladde	slipte	vætte
gjætte	livde	sløste	æste
gjønte	leidde	smidde	auste
gledde	leigde	spadde	øvde
gnidde	lækte		

(Hertil kan føies de paa side 27 nævnte ord.)

Som man ser, har riksmaalets fornorskningsarbeide gjort sit til at mindske avstanden. De forskjelligheter som staar igjen, skyldes dels ortografien (øy for øi, stillte, av stilla), dels riksmaalets unorske monoftonger («blekte»

for «bleikte», «sølte» for «søylte», «kløvde» for «kløyvde», «øste» for «auste»), eller dets unorske bløte konsonanter (lægte for lække), dels landsmaalets gammeldagse tilbøielighet til at holde paa konsonanter som ofte er stumme. Hvad det sidste punkt angaar, saa var det vel ikke saa umulig at gi slip paa g'en i bøygde, tøygde, nøygde (som Aasen anfører ved siden av nøgde), fortøygde og løgde (som hos Schjøtt har en biform løyde), dugde (som i inf. ogsaa heter «due» hos Aasen) og leigde (trods «leiga»). Og «drygde, drygt» maa vel anerkjendes i riksmaal likesaa vel som «dryge».

*

Nogen av de «nye» former der ifjor blev lyst i kuld og kjøn av riksmaalet som jevngode med de «egte», og som nu ber om en plads i landsmaalet ved siden av de gamle, har Aasen behandlet temmelig *de haut en bas.* Saaledes siger han om participier paa -dd i en anmerkning til § 221:

«I nogle Egne søndenfjelds og ved Trondhjem forekommer Supinum med «dd» for tt, f. Ex. ha' naadd, ha' trudd. Ogsaa i det nyere Islandske findes en lignende Form med ð; men i de gamle skrifter findes sedvanlig t.»

Nu da denne «avvikende», «dialektiske», «almuagtige» form har naadd frem til departementets anerkjendelse i riksmaal, synes det

at være en nødvendig konsekvens at departementet ogsaa anerkjender den i landsmaal. La den ialfald ha en chance, likesom der ikke synes at være nogen grund til at negte «butt, sytt, saatt» en chance i riksmaal. Det er ikke sikkert hvilken form der vil bli den eneraadende i fremtidens nationalmaal. Men den skal ikke, den kan ikke, tynes!

Verber som kan ta denne bøining i participium («de vokalisk utlydende» verber) er saare talrike. Fælles for landsmaal og riksmaal er:

bry	gro	[skje, ske]	spy
bu [bo]	gøy	sko	sy
flaa	kry	skraa	te
fli	naa	sky	traa
fly	ro	snu	tru [tro]
[gaa]	saa	spaa	[y, ydde]
gny			

Særeie for riksmaal er:

attraa	forsmaa	kny	sne
bero	glo	kro sig	sno
(be)fri	gry	skli	svi (tr.)
formaa	klø	smi	to

Desuten maa vi for riksmaalets vedkommende nævne «han har bidd, dudd, grudd, kvidd, skrudd, tidd». Disse former er mindre sedvanlige i skrift end i talen. Dog har departementet fundet at maatte gi dem en chance fordi de er særnorske.

*

Men riksmaalet har ikke stanset ved disse indrømmelser til særnorsk sprogbruk. Det har tat endnu et skridt videre henimot landsmaal.

Jeg sigter til den videre bøining av den samme slags verber som vi netop har behandlet: de som ender paa en vokal (likesom tru, spaa).

Bøiningen «spaa, spaadde, spaadd» er blit svært populær. Den var grei og let at gripe til, og derfor har den mange steder bredt sig langt ut over sine gamle grænser. Dette var Aasen opmerksom paa, og han dæmmet op med sin vældige autoritet for utbredelsen av denne «misbruk».

Da infinitiv i de fleste dialekter i dette land som bekjendt ender paa e, er «aa klæda» blit til «klæde», eller rettere sagt, til klæe, — for d'n er stum næsten overalt. Av dette «klæe» fik man «klæ» — altsaa infinitiven kom til at ende paa en vokal. Saaledes gik det med en hel del verber. Jeg har notert følgende:

bla — blada	raa — raada
bi — bida, bia	ska — skada
blø — bløda	spa — spada
flø — fløda	spæ — spæda
fø — føda	svi — svida
kna — [knada], knoda(r)	træ — træda (sætte traad i)
la — lada (gevær, skib)	trø — trøda

Til denne liste kan ogsaa føies: du — duga; gru — gruva; skru — skruva; ha — hava[1].

Aasen siger at denne korte form er mest almindelig. Allikevel valgte han til normalform «klæda»! Det fatale er at ordet simpelthen ikke findes i denne form nogensteds i hele landet (der de uttaler d'en, der ender infinitiv paa e!). Og det kuriøse er at de to former som Aasen nævner som levende, klæde og klæ, de er jo netop riksmaalets!

Som man ser, satte Aasen den døde form over den levende.

Har hans efterfølgere tat mere hensyn til det levende sprog?

Eskelands ordliste følger slavisk Aasen. Skard gjør det samme. Dog vaager han sig til at opføre en forkortet infinitiv i et eneste ord (raa = raada), og det bare i en eneste betydning («ha magt»). — Schjøtt har ikke kunnet gjøre vold paa sin sans for det levende maal, og drister sig, paa trods av Aasen og

[1] Eskeland søker at opstille en distinktion mellem hava og ha — det sidste skal særlig brukes foran et andet verbum. Slikt avskyelig pedanteri gjør ikke et skriftsprog finere. Man tænker sig at en riksmaalslærer vilde sætte op en lignende distinktion mellem have og ha! Og slikt knot som det vilde føre til! Jeg søker at faa mine Kristiania-elever til aldrig at bruke «hava» mundtlig, og jeg regner det som det argeste knot om de gjør det.

departement, til at skrive flø, knaa, raa, skli (dette sidste er en østlandsform som endnu ikke er autorisert). — Hvor holdningsløse autoriteterne er i dette spørsmaal, sees bedst av at Eskeland og Skard har opgit Aasens bida og skriver bia, men i dette ene ord holder atter Schjøtt paa den!

Hvorledes har da riksmaalet stillet sig i dette tilfælde? Det gav ifjor efter for den naturlige dagligtales tryk og satte op alle de ovenfor nævnte korte infinitiver som tillatte biformer.

Nu faar landsmaalet gjøre det samme! Saa har vi møtt hinanden i dette punkt ogsaa.

*

Sproget lot det imidlertid ikke bli med at forkorte klæda til klæ. Det følger nemlig sine instinkter blindt, og forsøker altid paa at være konsekvent, selv om denne tilsyneladende blinde stræben ofte krydses av andre indflydelser. De som hadde vant sig til at si *kna* eller *knaa* og *spa* for knoda og spada, de følte sig snart fristet til at bøie dette verbum som tru og spaa: siden de sa trudde, spaadde, saa kom de til at si knadde, knaadde, spadde, bidde, dudde, grudde, skrudde; «han har spadd op haven; han har ikkje dudd stort; han har skrudd op priserne».

Aasen hadde advart mot den slags «misbruk». Flaa og klaa maatte man huske paa at bøie sterkt, sa han: flær, flo, flege; klær, klo, klege. Om flaa oplyste han dog at det i nordlige egne hadde bøiningen flaadde, flaadd (angaaende de sydlige sa han intet!); om klaa gir han ingen oplysninger. Følgen er at departementet gjennem Skard og Eskeland har indrømmet flaadde en plads ved siden av den gjæve bøining «flo», men klaadde er blit staaende utenfor rikets port. Og hvad de andre nævnte verber angaar, saa fik man bøie dem efter god gammel skik saalunde: «han hev spada, hev bida (gmn. bøide sterkt), han dugde ikke stort, han skruva ihop».

Endnu mindre fik de sterke verber lov til at komme indenfor porten: by, dra, gli, le (læ), ri, stri. Slike former som bydde, stridde, dradd var ham en vederstyggelighet og hans disciple en forargelse. I ordboken nævner han ikke engang disse svake former — han later som om de ikke eksisterer. Og dog har de vaaget sig frem i riksmaalet.

*

Fremdeles advarer Aasen mot at overføre denne bøining paa nogen verber som har tydelig endevokal, og som skal gaa som kasta, kastar: f. eks. spea («spotte»), fria, snoa, skya

(«det skyar upp»), tøya. Denne indstændige advarsel fra mesteren har hans disciple ikke altid agtet. Rigtignok bøide de det sjeldne ord spea som Aasen ønsket; og «skya, tøya» ogsaa. Ja Eskeland, som skriver ut av Aasen temmelig uselvstændig, sætter op «han friar», «det snoar» som de eneste former. Men Skard bøier «han frir, han fridde,» og Schjøtt, som er mest selvstændig, vil ha baade fri og sno.

Det er aabenbart at autoriteterne føler nødvendigheten av at gjøre tilnærmelser til riksmaalets former; men de skridt de tar, er nølende og rent tilfældige. Principet har de ikke faat tak paa.

*

Denne klasse av verber er ikke særdeles talrik. Men den jeg nu kommer til er saa meget talrikere. Det er slike som han kniser, skrøner, han kniste, skrønte, har knist, skrønt. Efter gammel bøining skulde det være han knisar, skrjonar, han knisade, skrjonade, han hev knisat, skrjonat. Og den form holdt selvfølgelig Aasen paa. Med sin sedvanlige samvittighetsfuldhet omtaler han dog den forkastede form i sin grammatik (§ 229). «For Dagligtalen,» heter det her, «kan den sammendragne Form være til Fordeel, da Imperf. derved faar en tydelig Endelse; men for den skriftlige Brug synes det rettest at beholde

samme Endelse i disse Ord som i de øvrige.» Rettest? vil man spørge. Hvorfor? Det som var «rettest» for ham i 1864, behøver ikke at være «rettest» for os i 1908. For moderne mennesker synes det at være en besynderlig fremgangsmaate at skape en kunstig, en helt unødig kløft mellem dagligtalen og skriftsproget — især et nyt skriftsprog. Men det har altsaa Ivar Aasen gjort med velberaad hu. Vi kan ikke klandre ham for det. Han vilde gi sin skriftform et ædlere præg end dagligtalen, og i dette tilfælde kunde den gamle bøining støtte sig til god sprogbruk i landet. Desuten gav han os jo midlerne i hænde til at kontrolere hans valg, dels i grammatikken, dels i ordboken. Men de som fulgte efter ham, som levde i en mere realistisk tid da talesproget er anerkjendt som skriftsprogets korrektiv og rette kilde, de skulde ha brukt disse kontrolmidler bedre.

Og særlig er det nødvendig nu da den autoriserte form skal revideres, og departementet allerede har godkjendt de «sammendragne» former i riksmaal.

Det er at merke at riksmaalets former her væsentlig støtter sig til vestlandske og nordlandske dialekter (for enkelte ords vedkommende ogsaa til østlandske). Dog træffer det sig saa at denne tendens til at ty til lette, eller for at bruke Aasens uttryk «fordelagtige»

former ogsaa gjorde sig gjældende i danske dialekter og derfra i dansk skriftbruk. Dr. Amund B. Larsen siger i sin merkelige bok «Kristiania bymaal» s. 82, at begge disse faktorer har virket sammen til at bestemme sprogbruken i hovedstadens vulgærmaal. Enkelte av de herhen hørende verber er forresten ikke kjendt i dansk, de er særnorske, f. eks.:

han	geipte	skrønte
	kniste	slipte
	silte	
	skjente (om kreaturer)	

Av denne slags verber har jeg notert følgende, som findes baade i landsmaalet og i riksmaalet:

apa(r)	glana(r)	lova(r)	skina(r)
baka(r)	hala(r)	ljona(r)	skjegla(r)
banna(r)	halla(r)	maala(r)	skyna(r)
bala(r)	helsa(r)	mana(r)	skraala(r)
blaana(r)	hiva(r)	masa(r)	skrapa(r)
bora(r)	kalla(r)	mula(r)	skrona(r) (skrøner)
brasa(r)	kima(r)	mura(r)	skura(r)
busa(r) paa	klaga(r)	osa(r)	slipa(r)
daana(r)	klora(r)	peika(r)	sløra(r)
dreia(r)	knasa(r)	prisa(r)	smaka(r)
dura(r)	knisa(r)	raka(r)	snusa(r)
feia(r)	koka(r)	rana(r)	sola(r) seg
fila(r)	laga(r)	rasa(r)	sola(r) en sko
fira(r)	leika(r)	rosa(r)	sopa(r)
fjasa(r)	lika(r)	sila(r)	spada(r)
geipa(r)	lima(r)	skona(r)	spela(r)

spyla(r) (?)	stræva(r)	svala(r)	tvila(r)
stola(r)	susa(r)	sela(r)	ula(r)
straala(r)	svara(r)	tina(r)	vaaga(r)

Om følgende siger Ivar Aasen i ordboken «ofte» eller «mange Steder med te eller de»:

bakte (Bergens stift)	roste	stilte
	silte	svarde, svarte
helste	sopte	tvilte
lovde (Bergens stift)	sparte	ulte
	spelte	varte

Naar han ikke nævner andre, maa det være fordi han ikke har notert de «afvigende» former eller ikke fundet det nødvendig at anføre dem i alle tilfælde. Det ser vi av at han i grammatikken nævner enkelte hvis biform ikke er omtalt i ordboken.

Ved denne slags verber er de to ordlister merkelig enig om at undertrykke den form som er fælles med riksmaalets. Ingen av dem har «skjønne, han skjønte» ved siden av «skynar, han skyna».

Selvfølgelig har det ikke altid været mulig for dem at bringe overensstemmelse til veie. Saaledes ved hiva. Aasen bestemte sig for «hivar, han hev hivat», skjønt han tilføier: «nyere Ord med vaklende Former (tildels hivde); paa Jæderen med stærk Bøining: heiv, hive.» Allikevel er hivar den eneste form Skard kjender. Men Eskeland har ikke kunnet bli staaende ved den; han opfører Aasens to andre former med.

«slipte» og «stilte» er autorisert hos Eskeland, men ikke hos Skard!

*

Saa kommer vi til nogen verber hvor forskjellen ikke er større end at den let kan utjevnes:

Aut. lm.	Aut. rm.	Aut. lm.	Aut. rm.
dvelja, dvalde	dvælte	skilde	skilte
flengja, flengde	flængte	skjemde	skjæmte
kvilde	hvilte	skylde	skylte
hyrde	hyrte	snørde	snørte
klengde	klængte	sparde	sparte
lurde	lurte	styrde	styrte
nemnde	nævnte	varde	varte
nørde	nørte	vande	vænte
ringde	ringte	vyrde	vørte
siglde	seilte	yrde	yrte

Om enkelte av disse verber siger Aasen i ordboken at «Imperf. har ofte -te» el. lign.: lurte, sparte, nørte, varte, yrte. Men dette gjælder sikkert ogsaa de andre; for i grammatikken § 224, anm. siger han: «Paa mange Steder mærkes en Tilbøielighed til at sætte «t» for «d» i Imperf. (f. Ex. styrte for styrde), og allervidest drives dette i Trondhjems Stift.» Formen «styrte» nævner han ikke i ordboken. Om det sidste verbum, det særnorske yra, siger han at det bør bøies yrde; «men,» tilføier han, «Imperf. lyder dog oftest yrte». Skard og Eskeland kjender ikke dette «yre» i samme betydning som

riksmaalet; dette synes at bero paa en mangelfuld avskrift efter Aasen. De vil bare ha formen yrja, urde. Derved opretter de jo et slags særeie for landsmaalet, og det maa jo kildre selvfølelsen paa sæt og vis.

Med hensyn til endelserne -te og -de synes dog saken i det store og hele at være grei nok. Vi maa kunde enes om at den form som gaar an i riksmaal, ogsaa kan gaa an i landsmaal, — og kanske omvendt?

La os et øieblik stanse ved slike verber som «polera, studera». Ogsaa disse indflyttere hadde Aasen hat sine allesteds nærværende øine paa. Han vilde bøie: «han studera, han har studera» (§ 231). Men i en anmerkning siger han: «De sidstnævnte Ord faae ofte et Par Afvigelser i Bøininger, nemlig Imperfektum med Sammendragning: f. Ex. studérte, polérte, — og Imperativ uden Endevokal, f. Ex. studér, probér. Imidlertid bliver det dog rettest at have samme Bøining i disse Ord som i de øvrige, altsaa Imperfektum studerade, Sup. studerat, Imperativ studera o. s. v.»

I 1864 fandt ogsaa dansk-norsken at det var «rettest» at skrive «studerede, har studeret». I 1907 var opfatningen, som vi har set, en anden. Da sa departementet: «Ogsaa verber paa -ere, som abonnere, realisere, studere, bøies helst med -te -t (studerte —

studert osv.)» Nu, i 1908, vil departementet forhaabentlig finde at de helst bør bøies slik i landsmaal og.

*

Litt er det at lære av de «passivformede verber» ogsaa. Om disse uttaler Aasen § 230 «at de have flere lige Former og blive tildeels i Dagligtalen saa godt som ubøielige. Deres regelrette Bøining er «lukkast — lukkadest — hev lukkast». I Dagligtalen bortfalder sædvanlig «de» i Imperf., hvorved ogsaa denne Form kommer til at ende paa «ast». Imidlertid forekommer dog ogsaa Sammendragning i endeel Ord, f. Ex. skaptest (skapadest).» Av andre passivformede verber omtaler han «synast — syntest — synst».

Riksmaalet har ved forandringen ifjor nærmet sig sterkt til Aasens form i dette stykke. «Perf. ptc.» heter det, «skulde egentlig ha endelsen -ets, men t er faldt bort foran s, saa man siger «det har lykkes», «det har synes», og saa bør man ogsaa skrive.» Hvis nu landsmaalet paa sin side vil gjøre et imøtekommende skridt, og sløife t'en til slut (den er ofte stum), — ja da er der jo ikke stort som skiller i denne slags verber heller.

*

Skulde det være mulig at slaa fast som en almindelig regel for

skolerne at de gode norske former, som departementet godkjendte ifjor for riksmaalets vedkommende uten videre skal kunne brukes i landsmaal ogsaa?

*

Det lille stykke landsmaalsgrammatik som er gjort til gjenstand for undersøkelse i dette avsnit, nemlig de svakt bøiede verber, byr os talløse beviser paa at landsmaallæren nu maa underkastes en revision baade i principperne og i detaljerne.

Det maa imidlertid indrømmes at det vilde være raadløst for departementet at foreta noget storbrigde hvis alle de som bruker landsmaalet praktisk, stod sammen om at holde paa den gamle form. Men dette er ikke tilfælde. Baade pressefolk og bokfolk tillater sig alt mange friheter; de rykker og sliter i tømmene, som de synes blir holdt for stramt. Ogsaa i denne kjendsgjerning maa departementet se en opfordring til at lempe paa den autoriserte skoleretskrivning.

Riksmaalet har sat sig i bevægelse. Landsmaalet maa ikke længer holde frem med sit «paa stedet marsj». Nu er det «normalens» tur til at gjøre et steg!

IV.

TO SMAA BEMERKNINGER.

Den ene gjælder ordene jeg og vi.

Om disse ord siger dr. Amund B. Larsen i sin «Oversigt over de norske bygdemaal» s. 48: «Mesteparten av oplandene har likesom Viken den form av pronomenet jeg som stemmer med skriftsprogsformen, nemlig med begyndende j: det heter jē. Blandt de vikske maal findes desuten nogle som har jēg og andre som har jă . . . I en del av Nordre Østerdalen brukes den i landet mest utbredte form me, mens de fleste oplandske, som de vikske dialekter, har formen vi som skriftsproget.»

Prof. Hægstad akcentuerte sterkt i sine forelæsninger at vi ikke maatte indbilde os at jēg, jē̄ o. s. v. var dansk; det hadde sin rot i den gammelnorske form, akkurat som eg. (Den aapnere form jæ fandt han mere

suspekt). Hvad vi angaar, eksisterer der ikke nogen tvil om den oldnorske avstamning av denne form. Under prof. Hægstads interessante gjennemgaaelse av pronomenerne fik i det hele min østlandske ringhet mer og mer selvfølelse. Om den ene form efter den anden hørte jeg med glæde at den var grodd op i norsk jord, hadde levet efter norske lydlove, og hadde stor utbredelse i norske bygder. Rigtignok fik min vaaknende selvfølelse et haardt støt i de paafølgende timer da jeg var under behandling av en av departementet medsendt sproglig assistent. Naar jeg i pur naivetet skrev «naa gaar jeg», saa blev det straks rettet til: «no gjeng eg;» og naar jeg skrev «vi faar haape det», het det mildt, men bestemt: «Betre: me fær vona det».

Dette sidste var nu et overgrep. For det er virkelig tillatt at skrive vi i landsmaal nu. En anden sak er det at denne enslige østlænding ikke føler sig videre vel hjemme i de fremmede omgivelser, og kanske helst bør fjernes av hensyn til stilharmoni.

Man har altsaa sluppet ind vi. End om jeg kom efter?

*

Den anden bemerkning gjælder adjektiverne.

Det var aabenbart med glæde at prof. Hægstad under gjennemgaaelsen av landsmaalets former og deres historiske oprindelse og utbredelse i bygderne kom til adjektiverne, som i det store og hele falder sammen med riksmaalets. «Ja var det so i dei andre ting, so kunde me nytta desse kurserne for norsklærarar betre enn me no gjer daa me maa banka inn alle desse formerne.» Og saa mindet professoren os om et sted hos Kristofer Janson, tror jeg: «I den stora stoga saato dei tvaa gamla aaleine.» Det heter nu: «I den store stova sat dei tvo gamle aaleine.»

Vi faar haape at den tid kommer at det i landsmaalet ialfald er tillatt at skrive: «I den store stua sat dei to gamle aleine.» Ti hvert eneste ord i denne sætning er god norsk, — og ikke nogen simpel norsk heller, synes nu jeg.

V.

LANDSMAALET VRAKER GODE NORSKE, ISÆR ØSTNORSKE ORD SOM ER OPTAT I RIKSMAALET.

Riksmaalet har altid ført den aapne dørs politik; det har aldrig indskrænket sig til at sitte bak en kinesisk mur og kikke ut gjennem skytehullene. Derfor har det hat, og har fremdeles en stadig økende tilførsel av norske ord, av hvilke mangfoldige hadde været i literær bruk længe, længe før Ivar Aasens skaperfantasi formet landsmaalet.

Hvorledes stillet nu Aasen sig til riksmaalets særnorske (fra dansk forskjellige og ofte med dansk konkurrerende) ord og ordformer? Og hvorledes har landsmaalet stillet sig siden?

Aasen hadde frie hænder da han skulde sætte op nationalmaalets ordforraad. Han

kunde vælge og vrake; det ordfang han fastslog som gjengelig og landsgyldig, skulde siden holde sig i landsmaalet i den form han gav det. Han maa ved sit skrivebord ha hat noget nær samme følelse som Adam da han sat under epletræet og gav dyrene navn, — en stor sprogets autokrat.

Nu skulde man ha ventet at han hadde latt de særnorske ord som alt hadde banet sig vei frem i skriftsproget, beholde den norske form de der hadde faat. Her var jo et berøringspunkt som man skulde tro han med glæde hadde anerkjendt. Men nei, han gjorde ikke det. Han underkjendte disse ordformers ret, som dog var livets. Og hans efterfølgere har ikke vokset fra det standpunkt.

Da han sat og skulde gi fuglen *lagopus* navn, saa visste han jo at den var vel kjendt over hele Norge og utenfor Norge under det egte norske navn rype. Det var rigtignok en østnorsk form, men den var da norsk, og den var fæstet i skrift — i poesi og naturvidenskap —; den hadde bredt sig til Danmark og var skriftfæstet der. Men alt dette hjalp ikke. Han bestemte sig for rjupa; det klang mere vestlandsk og saa stod det i hans kjære gamle, gamle bøker.

Og der fløi en fugl forbi den lærde — det var *hirundo* —, og den kaldte han svola. Men «svale» var godt norsk, og det var alt

skriftsprog i Norge, og hadde været skriftsprog paa Snorres tid. Den form kunde nok ha gaat an — det har ialfald Schjøtt ment siden —, men Aasen mente noget andet, og det er og blir «normalen».

Saa kom turen til *turdus* — det som de bløte dansker kaldte «drossel eller kramsfugl». Den fugl var alt besunget i nynorsk literatur under navnet «trost». Men Aasen hadde sine betænkeligheter. Han satte nok ordet op, men tilføiet advarende «se trast». Og naar man ser under «trast», saa faar man vite grunden: det er paa Østlandet at fuglen kaldes saa. Men de «normale» følger trolig Aasen: Eskeland og Skard siger begge «sjaa trast» og sætter endog trost i parentes! Hvad Schjøtt vil gjøre naar han kommer saa langt, vet jeg ikke; men kjender jeg boken hans ret, saa vil vi der finde begge former likestillet.

Og saa kom ravn og kjeld og mange andre to- og firbente dyr, og de fløi avsted med hver sit navn — forandringen var ofte ikke stor, men særeie blev oprettet, og dermed var man tilfreds.

Slik gik det ogsaa til at riksmaalet har faat en særnorsk form, landsmaalet en anden for bjerk — bjørk, epletræ — apall, og saaledes videre i det uendelige.

Det maa indrømmes at Ivar Aasen skaffet

ro og orden tilveie i det land og rike han saa enevældig raadde for. Der blev ikke tillatt mange avvikelser fra landsens lov og ret. Derved er der blit noget visst helstøpt ved Aasens maalrike, men ogsaa noget visst regelret, tørt, skematisk; man kjeder sig der undertiden, og ønsker «aa gid vi var i et friere land». Det gjorde Vinje og. Han holdt ikke ut der. Ofte brøt han loven, og boltret sig frit i sin dialekt eller i sit underlige dansknorsk. Og det har gaat andre poeter likedan: de har tat sig friheter som Aasen ikke tillot, men som de ikke kan være foruten.

*

Efterdi Aasen hadde sat den lov for sit rike at diftonger skulde gjælde for norsk sprogbruk, maatte mange gode norske ord forvises som ikke stemmende med denne lov.

La os til eksempel ta ordet at fløte (tømmer; dansk at «flaade tømmer»). Det har tydeligvis, likesom furu[1], flytt ind i riksmaalet paa de brede østnorske elver.

Reiser vi op langs Glomma, vil vi høre «fløte» i Smaalenene, længere oppe «fløite», saa opigjennem hele Østerdalen (og i østre Hedemark) atter «fløte», og kommer vi over fjeldet, saa hører vi «fløte» i det øvre Guldalen og i

[1] Allerede Schøning har «furru» (Larsen Kr.a bymaal s. 45).

Selbu. Det er i enkelte av disse bygder de siger «taamm» for taum, «sten» for stein.

Men hverken «fløte» eller «furu» fandt naade for Aasens øine. Han hadde ikke bruk for dem, og de er heller ikke blit reglementsmæssig anerkjendt i landsmaal efter hans dag. Schjøtt oversætter i sin ordbok «fløte» med «fløyta, flota, fylgja, driva»; han har ikke bruk for fløte, som dog har naadd frem til at bli landskjendt og landsgyldig i denne særnorske form. Og furu «oversættes» med fura (furu staar i parentes)[1]. — Og hvad selve formen «tømmer» angaar, saa forklarer dr. Amund B. Larsen i Kr.a bymaal s. 62 at den er utviklet ad norsk vei av «tymmer, tymbr».

I det hele tat stillet Aasen sig avvisende overfor ord som hadde utviklet enkelt vokal av gammel diftong her paa Østlandet; vokalen gav ordet et «fremmed præg», som han sa. Derfor fandt han ikke plads for «flomm» eller «rogn» eller «kong», skjønt dette er særnorske ord, ukjendte i dansk og optat i riksmaal.

Likesaa strengt fór han frem naar et ord var blit forandret ved forkortning av vokal. Han taalte ikke «billæte, bytte, frammand, fattig, gammal, komma, sommar, skjønne, smørr, venner, vettet», skjønt alt dette var gode

[1] Efter professor Hægstad skal dermed antydes at formen er dialektisk og altsaa suspekt; efter forfatteren selv betegner de parentetiske former valgformer.

norske former, og stemte med det gjældende skriftsprog. Han vilde ha «bilæte, byta, framand, fatig, gamal, koma, sumar, skyna, smør, vener, vitet», fordi alt dette var gode gamle former og stemte med det norrøne riksmaal.

Altsaa, istedenfor at holde paa skriftsprogets former saalænge de lot sig forene med norsk sprogbruk, fjernet han sig fra dem, — man skulde næsten tro med vilje.

Jeg skal nævne et par klasser av ord som stiller Aasens forhold til de norske elementer i riksmaalet i et klart lys.

*

Schjøtts ordbok yder den bedste hjælp under en saadan undersøkelse. Blandt mange fortræffelige egenskaper har denne bok den at alle særnorske ord merkes med en stjerne. Det er altsaa ord som ikke har noget med dansken at gjøre, hvad man ellers vil si om riksmaalet. Nu, disse særnorske ord maa oversættes! I utallige tilfælde faar de en anden form i landsmaalet end den de hittil har hat. Der er rækker av dem, og de reiser en sterk klage mot det Aasenske skriftsprog, fordi det forkastet de norske former som allerede hadde vundet literær rang, og saaledes i utrængsmaal utdypet kløften mellem de to sprogformer i vort land. Denne kløft staar det til lands-

maalet at fylde. Det kan ske ved at anerkjende riksmaalsformene som sideformer.

Disse er oftest, skjønt ingenlunde altid, østnorske. Dette er ikke nogen tilfældighet. Det viser hvilke bygder i vort land der hittil har gjort den største indsats i vor sproglige kultur. Man faar huske paa at nordmænd har brukt norske ord i skrift længe før landsmaalet blev skapt.

Vil man bedømme Schjøtts ordbok retfærdig, faar man huske paa at forfatteren har været bunden paa hænder og føtter til «normalen». Naar han allikevel har tat med saa mange ikke-autoriserte ord som «parentesformer», saa er det et djervt skridt henimot den utvidelse av landsmaalet som er saa paakrævet, og som Schjøtt i mange aar har stridd for.

Jeg skal straks ta et eksempel som klarer op forholdet mellem Eskeland og Skard — disse autoriserte ikke-autoriteter — og overlærer Schjøtt — denne ikke-autoriserte autoritet.

«Loden», siger Ivar Aasen, «uttales alm. laaen eller løen.» Dette mesterens dictum tar de førstnævnte to herrer saaledes tilfølge at de simpelthen bare opfører «loden». Sehjøtt opfører begge dele, det sidste dog kun i en beskeden parentes.

Ofte kunde man ønske at den forsigtige forfatter hadde været litt mindre forsigtig og

tillatt sig større friheter med hensyn til normalen. Naar han saaledes oversætter «bænke» (ɔ: rette) med b e i n k a, og samtidig forsyner ordet med en stjerne, saa er dette straks mistænkelig. Jeg slaar efter hos Ivar Aasen, og finder at ordet «er almindeligt, tildeels uttalt b e n k a, b æ n k e».

*

La os se litt paa de forkastede ord og ordformer og sammenligne dem med de foretrukne.

Naar det i riksmaalet anerkjendte «rype» ikke blev akceptert, saa kan man vite hvorledes det gik med de østnorske former bryte, fly, krype, skyte, ryke, gyte, tryte.

Disse former er kommet fra præsens: da man sa «han skyter», saa kom man til at si «at skyte» ogsaa. Det var baade greit og praktisk. Formerne er da ogsaa utbredt langs hele sydkysten og i Trondhjemsamterne, og maa derfor siges at ha «god støtte i maalførerne». Desuten er det jo riksmaalets former. Men de var for simple for Aasens landsmaal; han foretrak «brjota, fljuga, krjupa, skjota, rjuka, gjota, trjota», og disse former var saa fine at de ikke engang taalte de andre ved siden av sig.

Det er i norsk en række av ord som be-

gynder med «vr». De forekommer, ifølge Ivar Aasen, kun i de søndenfjeldske egne, mest i Raabygdelaget og Telemark. Han opfører dem som hovedord, men henviser til former uten «r»; saaledes vrang. Dette vink er nok til at Skard og Eskeland tier formen vrang ihjel; de har «rang», og oversætter det til riksmaal med «vrang». Med eller uten hensigt arbeider de paa kløftens utdypning. Hvad vil Schjøtt gjøre naar han kommer til «vrang» i sin ordbok?

Den gode norske form nøkkel, som trods al motstand albuer sig frem i riksmaalet, er skutt tilside i landsmaal. Endog nykel er for simpel; den sættes rigtignok av Schjøtt i parentes ved siden av lykel; men i Skards og Eskelands ordlister optræder den slet ikke.

rømme, rømmekolle er jo riksmaal, men ikke dansk. Ivar Aasen opfører rjome som den fuldkomne form, men nævner dog saavidt rømme, rigtignok som forekommende i en simpel bygd — bare Smaalenene! Schjøtt ignorerer formen «rømme» fuldstændig.

En nøiagtig analogi til rømme — rjoma danner skrøne — skrjona (skrona). Man maa ikke la sig imponere av de «normale» og tro at «skrøne» er daarlig norsk; det findes nemlig ikke utenfor Norge. Aasen later som han ikke har hørt en «skrøne», og Skard—Eskeland forholder sig likesaa tause.

Endog Schjøtt er ubøielig: han sætter * ved «skrøne» og oversætter det med «skr(j)ona». Men da han kom til «skrønemaker», kunde han ikke dy sig længer og oversatte: «skronemakar, skrynjesmed», men «skrønemakar» i parentes.

En (melke)ringe synes vi er et kjendt og kjært ord. Spør vi han Ivar om det er norsk, faar vi det svar at han har lagt merke til det paa Romerike, i Smaalenene, i Østerdalen, i det trondhjemske. Og desuten kan det ikke ha undgaat hans opmerksomhet at ordet fra disse bygder har fundet vei ind i riksmaalet. Allikevel indbyr han sine landsmænd til at samle sig om en anden form: ringja. Og Schjøtt oversætter (meget mot sin vilje?) det med stjerne forsynede ord «ringe» med «ringja». At Skard og Eskeland bare har dette sidste, er det ikke nødvendig at oplyse om.

Norske mænd og kvinder kjæmper som løver og løvinder for barna: naar vi bruker «barn» som flertal av «barn», saa føler vi at det er hjemlig norsk, istedenfor den stive danske form «børn». Men landsmaalet anerkjender det ikke som en sideform engang. Tvertimod. I Hægstads lille maallære er en egen paragraf viet dette ords flertal, og i den indskjærpes at flertallet skal hete — born!

Det er til og med det eneste ord i hele landsmaalet som maa bøies slik i flertal.

Smaapiker — et kavnorsk ord som dansker steiler ved — hører ikke hjemme i nationalmaalet. Der heter de smaagjentor og gjentungar. Hvorfor kan ikke alle tre ord brukes? Hvert til sit; hvert til sin tid og paa sit sted.

Ja ikke engang gutt maa landsmaalsfolk si eller skrive; det heter gut (med lang u). «gjætergutten» maa hete «gjætarguten». Ved dette ord kan landsmaalsformen forsaavidt ha sin berettigelse som «gutt» vistnok sjelden høres utenfor bymaalene.

Fjære er et godt norsk ord — fremmed for dansk — det brukes paa Jæren og i Nordland, og der skulde man tro de visste hvad den ting var. Men landsmaalet har ikke akceptert denne form; det har bestemt sig for «fjøra».

tørr er østlandsk og trøndsk og desuten riksmaal; men «turr» er vestnorsk og ikke riksmaal, altsaa blir denne form foretrukket.

Departementet har paalagt at skrive stakar. Men er da ikke stakkar godt norsk? Vinje skriver «stakkar», Jens Tvedt skriver «stakkar» (Guds løn 167). Sven Moren skriver «stakkar». Aasen omtaler det da ogsaa, men har ikke ophøiet det til landsmaal; det er nemlig væsentlig en østlandsform.

Talordet to er brukt i mange, mange norske bygdemaal og er utviklet direkte av den oldnorske form. Hvorfor det da i fællesskriftsproget skal fortrænges av tvo, er ikke let at skjønne. Heller ikke fatter jeg hvorfor naa og saa skal erstattes av «no» og «so», eller hvorfor det gode norske da skal vike pladsen for «daa»,

«Jo, aa jo» er forvist fra landsmaalet; jeg har set det i dialektprøver fra Land, Søndhl., Ryfylke, og Moren (Trysil) bruker det i dialog. Men de fleste finere dialekter har «jau», og da er der vel ikke noget at gjøre ved det.

Stik imot dansk sprogbruk og i fuld overensstemmelse med norsk maalbruk gjør riksmaalet forskjel paa litet og litt. Men det tillater ikke departementet i landsmaal; der har man bare en form: «han saag lite» kan bety to ting: 1) «han saa litet 2) han saa litt. Spørsmaal: hvad betyder «det er lite betre»?

Tilbake, igjen — nævnes i en av de autoriserte ordlister, men med tillægget: «betre norsk er atter, attende». Saken er at det vilde være knot for mange nordmænd at si noget andet end «tilbake» og «igjen». — «Fram og tilbars» er naturligvis for simpelt; det heter i aristokratisk norsk «att og fram».

Mange vil kjende ordet juring = gjætergut; det forekommer i riksmaalsliteratur og hos Vinje. Det har altsaa det levedygtiges

ret. Landsmaalet kjender det ikke. Derimot kjender det et ord som heter hyrding, der ifølge Ross skal høres paa et par avsidesliggende steder (Aasen har ikke hørt det, later det til). Der fører det et virkelig liv; paa kateterne lever det et skinliv. Naar denne form er valgt, saa er det fordi den ligner saa deilig de gamle bøkers hirdingi!

*

Jeg har gjennemgaat bokstaven B i Schjøtts ordbok, og undersøkt de særnorske ord. Jeg hitsætter en liste med riksmaalets form tilvenstre og landsmaalets tilhøire. En interessert og taalmodig læser vil her finde nok av stof til betragtninger over de to maalformers officielle forhold til hinanden. Jeg skal bemerke at forfatteren av ordboken som oftest har været bundet av den autoriserte «normal» og av den foreliggende landsmaalsliteratur.

baathvælv — baatkvelv.
baatnøst — naust. baatslod — baatslut (-lott). baatstø — baatstød.
en baae — bode (baae).
baare — baara.
badstue — badstova.
bagere (= som svensk bakre) — attare, ettre.
bagre (se bagere).
bakevje — bakevja.
bakhon, -hun, se udskal!
bakli — baklid.
bakole — bakola.
bakskot — bakskut.

bakst — bakstr (bakst).
bakstehelle, -hylle — bakstrhella, -hylla.
bakstekjævle — bakstrkjevle.
bakstræver — bakstrævar.
bakstue — bakrom.
bakkebryn — bakkebrun.
balblom — ballblom.
bale — bala.
balle sammen — balla saman.
barflekket — berrflekkutt.
barhytte — barhytta.
barlind (se taxtræ).
barneondt — barnevondt.
barnslig — barnsleg.
baug — bog (baug) [Eskeland siger baug = ring].
befal — offiserar og underoffiserar.
berge — berga.
bergfrue (plante) — bergfru.
berggylte, bergnæbbe, bergsugge — berggylta.
bergknop — kjettespene.
berglændt — berglendt.
bergvæsen — bergverks-stell.
bielv — tverelv, tveraa.
bikkje — bikkja.
bindings-stikke — bundings-stikke.
bingse, binne — bingsa, binna.
biskjøtsel — bie-al (n).
bjeldefaar — bjøll(e)saud.
bjeldeko — bjøll(e)ku.
bjørnebrod — fjellbrodd.
bjørnefar — bjørn(a)far.
bjørnemose — bjørn-mose.
blaakraake — blaakraaka.
blaaspole — blaaspord (-spore, -spole).

blaffe, blafre (om lys) — blakra, blikta, sveivla; (om seil) slaa, blaka.
blankfisk — haagylling, gulhaa, blankhaa, sjøkatt.
blege [ɔ: bleke] — kviting, vitting.
blei (til at kløve med) — bløyg, blegg (blei siges bare paa Romerike «og flere Stedor», Iv. Aasen).
blemme (dansk blegn) — blemma, blæma.
blinkse — blinksa.
(Jeg noterer herefter ikke ord hvori forskjellen bare er endelsen a.)
blokkebær — blokkeber.
blomme (dansk flomme) — blome (ɔ: istra).
blomstermaaned — mai.
blottende ung — reint ung.
blyg — bljug.
blygsam (se undselig).
blænke — blenkja.
bordklaff — bordveng.
bordspilre — bord-spildra.
borket — borkutt.
bortest — burtast.
bortre — burtare.
bortrøke — burtrøkja.
bortskjæmt — burtskjemd.
bortskusle — burtklatta.
bortvei — burtveg.
botemiddel — boteraad.
botfor — utanpaa-styvel.
braat (se brand)
braatt } brot(sjø).
brott
braadyp — braaddjup.
braagjort — braadgjord.
braahast(ig) — braadhast(ig).
braarik — braadrik.
braasint — braadsinna (braadsint).

braastanse — braadstana. (Under «standse» har han «stansa».
braastup — braadstup.
braavakker — braadvakker.
braavende — braadvenda.
brakal (se trøstetræ).
hele havet stod i braat og brand — heile havet stod i brot og brand.
bratlænde, -lændt -- brattlende, -lendt.
brissel — brisel (bresel). [Aasen: brisel eller bresel. Skard, Esk. kun bresel].
brod (spirer av korn) — brodd.
brunblak — brunblakk.
brunhøi — brunhøy.
brysom (saa Aars) — brysam (bryasam).
brygde (brugde) — brugda.
bryggesjauer — bryggjesjauar.
brække — brekka.
brændhætte, brændnesle — brennenetla, eitrnetla.
brødlev — leiv.
budeie — budeigja.
en bundt — bundel.
buskskvæt — buskeskvett.
(fine) busser — (fine) bussar.
bustivel — bustyvel (-ivel). Skard bare bustyvel.
bukseklaf — brokklaff. [Under «buxe» har han dog ogsaa ei buksa].
bygsel — bygsl (ogsaa Esk.).
bysælger — buseljar.
[bændsel — bendsl (ogsaa Esk.). Ikke av Schj. betegnet som norsk, men et bænd og at bænde er merket med stjerne].
bænke — beinka.
bænketrykker, bænkevarmer — krakkeslitar. — benkjerekkja, benkje-strekkjar.

bøle (stor kasse) — byrda (byra, bøla).
bør — byrd (bøl).
bøssehold } byrsehald. (Aasen: hold, Smaalenene.)
bøssemaal

*

Landsmaalsforfatterne kommer i et ganske fornøielig dilemma naar de skildrer østlandsforhold og gjengir bygdemaalet i dialogen. Da kan det ofte, paa samme side, komme til at staa en god østnorsk form ved siden av landsmaalets vestnorske. Sven Moren er et godt eksempel herpaa. Jeg citerer nogen steder fra hans Svartelva (ja saa staar det paa titelbladet; i teksten staar elvi!). Til venstre staar det naturlige bygdemaal (ikke riksmaal NB!) i Trysil, til høire den departementsgyldige landsmaalsform.

Saa faar vi os matepler	So fær me os matepli.
Staar du og soler deg?	Stend du og solar deg?
Du faar sjaa du faar sitte	Du fær sjaa du fær sitja.
Saa gjør vi det derborte	So gjer me det derburte,
Er'n rent fraa vettet da?	Er han reint fraa vitet daa?
Je faar haape det.	Eg fær vona det.

Det maa være med sand vellyst at Moren i dialogen slipper sig til at skrive sit eget kjære bygdemaal, og naar han skriver reglementert landsmaal, maa han føle det som om han arbeidet i tvangstrøie eller gik i værste vaaronnen etter plogen med snørliv.

Trods alle digterens anstrengelser og flittige bruk av ordliste, større og mindre ordbøker, maallære, hjelpebok i rettskriving og rettleiding i at skrive landsmaal formaar han dog ikke at skrive maalet slik som det doceres ved lærerskolerne og paa sommerkurserne. Jeg blev forfærdet da jeg hos Moren læste om «ein sky av mygg som stod i sæterdøri». Jeg hadde nemlig (noksaa nylig) opdaget at «mygg» var helt stengt ute fra nationalmaalet: Eskeland har det ikke, Skard har det ikke. Det skal hete «eit my» eller «mytt» og myhank naar bæstet har lange ben. — Moren taler om «eit yversyn» og «alt utsyn», og det endskjønt noget av det første man lærer naar man kommer ind paa et seminar, er at det heter «ei syn, ei yvirsyn». Ja han skriver «et sokn» (landsmaal ei sokn), og et røkk (ɔ: ein rykk), aa bli (ɔ: verta), han har (ɔ: hev), me lo (ɔ: log), alvor (ɔ: aalvora), ansvar (ɔ: andsvar), gamal (ɔ: gamall).

Moren synes at ha lært i sin tid at der er forskjel paa «gang» og «gong»; «gang», det er at gaa, «gong» et enkelt tilfælde. Men han har vist glemt det, fordi det ikke er naturlig for ham at gjøre denne distinktion; han siger framgong og gongdøri, gongvegen, men ogsaa: «eg dansa berre en gang».

Og han siger «ho trengde hjælp», «me trengde ikkje gaa langt». Det er rent galt.

For paa seminaret siger de at det heter «ho trong hjælp», «me trong ikkje gaa langt», men derimot «ho trengde inn i stova». Der er det nemlig fint at gjøre forskjel paa «transitivt» og «intransitivt». Ogsaa paa riksmaal har man hat skolemestre som har villet holde liv i slike distinktioner; men sprogbruken har fundet dem overflødige, og riksmaalsskolemestre bøier sig for den.

Digteren stoler aabenbart naivt paa sit bygdemaal (Trysilmaalet). Men det skulde han ikke gjøre; det vil bare lede til bitre skuffelser, og han vil aldrig opnaa den præmie som stortinget vistnok snart vil opstille for den landsmaaldigter som skriver et digt paa maalet i størst overensstemmelse med de ovenfor nævnte lærebøker, som naturligvis tillates brukt under utarbeidelsen.

*

Der er former i vore bygdemaal som har støtte baade i det gammelnorske riksmaal og i det nynorske riksmaal, men som allikevel er veiet og fundet for lette. I de gamle haandskrifter finder vi skoli ved siden av skuli, og man siger «skole» i Indherred og i flere bygder. Men det hjælper ikke. I disse bygder, hvor man altsaa fra Olav den helliges tid har sagt «skole», har man ind-

ført landsmaal i folkeskolen — eller i «skulen», som de nu lærer sig til at skrive deroppe.

Tykk er vel kjendt i bygderne — endog i saa fornemme bygder som Evje og Telemarken. Og det er oldnorsk til og med! Og desuten er det riksmaaal! Men i nationalmaalet er det ukjendt — end ikke tillatt som biform. — Om tynn gjælder det samme; findes paa «Sdm. og fl. Steder». En gammelnorsk form med omlydt vokal har eksistert ifølge dr. Amund B. Larsen: Kr.a bymaal s. 60.

Stilk er bygdemaal; paa gammelt norsk het det stilkr, men paa landsmaal er det stylk.

Frø (av frjo) og fræ har været brukt i Norge ved siden av hinanden saa langt tilbake som vi kan øine i historien. Bygdemaalene bruker endnu begge former, — frø er vel saa almindelig som fræ —, og dertil har frø støtte i riksmaalet. Men Aasen bestemte sig for fræ, og det har ikke været til at rokke siden. Professor Hægstad opfordret os rigtignok til at sætte os ut over den reglementerte form og bruke frø, om det høvet. Men det er saa sin sak at la eleverne bruke noget til eksamen som ikke er stemplet av departementet til eksamensbruk. Professor Hægstad vil forhaabentlig ved sin indflydelse faa frø indført paa departementets liste ialfald

som en beskeden biform — andet ber jo ikke vi østlændinger og riksmaalsmænd om; ti vi har lært at være letnøgde.

Enfoldige riksmaalsmennesker som læser landsmaal, vil ofte støte paa ord som namn. Denne form er gjennemført. Og de vil kanske slutte at grunden er den at navn ikke er saa godt nòrsk; de tænker med gru paa at det kanske er dansk. Men det er ikke dansk. navn er tvertimot den gjengelige form i gammelnorsk: Hægstads og Torps ordbok oversatte «nafn» med «namn»! Og navn er den dag idag bevart av bygdemaalene, nemlig ifølge Ross i Nordhordland, Voss, Hardanger, Søndfjord, Ryfylke, Sætesdal og Telemark. At formen navn desuten alt var norsk skriftsprog, det veide for Aasen intet da han satte op mønsterformen. Og det har nok ikke veid stort for hans efterfølgere heller: endnu er ikke navn anerkjendt som sideform engang! Og dog bestod de to former ved siden av hinanden i skriftsproget paa Snorres tid, skjønt nok nafn var den alleralmindeligste.

Disse bemerkninger gjælder alle slike ord paa -vn: nævne, javn, havn, ravn. Litt komisk er det naar sagahelten Ravnkjell, som altid har været kjendt under dette navn, nu av adjunkt Hannaas er omdøpt til Ramnkjell! Men Hannaas er rigtignok ganske

usedvanlig reglementert. — En lignende naiv glæde finder mange landsmaalere ved at skrive Kjøpenhamn! Naturligvis er der ingen som negter dem denne glæde, men saa skal de heller ikke forby andre at skrive det som er naturlig for dem — Kjøpenhavn eller Kjøbenhavn.

Som bekjendt er d a a eneraadende i landsmaal — ialfald i det departementale landsmaal. «da» opføres dog av Aasen som norsk: «hedder paa nogle Steder da, Østlandet», siger han lakonisk. Hertil kan føies at «da», ifølge professor Hægstad, er ældgammelt i sproget: þa eller þá.

I det hele tat er det tilfældet med mange av de ovenfor nævnte østlandsformer, at de gaar tilbake like til oldnorsken, selv om det ikke altid kan paavises i literaturen eller endnu ikke er paavist i de gamle brev. Østlandets dialekter i sin ældre (gammelnorske) form er endnu litet utforsket. Men arbeidet paagaar, og professor Hægstads merkelige undersøkelser vil utvilsomt kaste nyt lys over dem og derved gi Østlandets bygdemaal en høiere rang og større indflydelse ogsaa i vort sproglige aristokrati — landsmaalets normalform.

Det maa glæde alle nordmænd at norske stedsnavn renses for danske mistydninger, omdannelser og endelser. Men det glæder

ikke alle nordmænd at se disse selv samme navn laget om efter et litet elastisk og litet realistisk skema — «normalisera», som det elegant heter — for at passe ind i reglementeret landsmaal. Der flyter en elv gjennem nogen av de «mindre fine» bygder langt østpaa — det er Norges største elv, Glomma. Navner har i sin tid faat en dansk endelse, og den norske form maa restitueres. Nu siger de «Glaamma» langs hele elven likefra mundingen og op til Elverum omtrent. Der tar de til at si «Glaama». Den første form (skrevet med o) har hittil hat hævd i skrift. Men landsmaalet kan ikke holde paa den — det maa ha noget for sig selv, og tar den form som høres høiest oppe naturligvis; jo nærmere man kommer Aursundsjø, des nærmere kommer man elvens rette navn. «Glaama» opføres demonstrativt av Eskeland og Skard, — den sidste «oversætter» det endnu mere demonstrativt med «Glommen». Schjøtts sunde sans bryter her som saa ofte ut av ringen — han opfører begge former.

Man maa dog ikke tro at østerdølenes autoritet er inappellabel naar det gjælder østerdalske navn. De kalder sin dal for «Østerdalen», hvilket er for simpelt og for meget «rix» — det skal hete «Øystredalen» efter Skard eller «Øysterdalen» efter Eskeland — autori-

teterne er ikke endnu blit rigtig sams om det. Schjøtt har endnu ikke sagt sit ord; men det kan vel ikke være tvil om hvad han vil si. «Den 17de mai» (se 8/10 08) skriver «Østerdalen»; men jeg har en mistanke om at redaktionen ikke bruker ordlisterne tilstrækkelig flittig.

Vi skulde dog ha ventet at det ældgamle navn paa landet vort, dannet her og ingen anden steds, omformet efter vore lydlige grundlove, hævdet i skrift i hundreder av aar og akceptert utenfor vore snevre grænser, nemlig Norge, at det i det mindste blev respektert. Men nei! Landsmaalsfolk ynder at skrive Norig eller Noreg (om i'en er der en kvas strid blandt de lærde). Hvad kan nordmænd bli enige om naar de ikke engang kan bli enige om landets navn?

Spørsmaalet er: Er landsmaalet nu, da det for første gang skal brukes praktisk i nogen større maalestok (nemlig i den høiere ungdomsskole), er det rede til at anerkjende disse (og hundrede andre!) norske ord, som har god støtte i norske maalfører, og som er indført i norsk literatur ved norsk sprogutvikling, stik imot fremmed indflydelse? I alle fald som beskedne sideformer? Eller skal de holdes utenfor, bare fordi de er østnorske og self-made, hævet til literær rang

uten stortingets og departementets velvillige assistance?

Spørsmaalet kan stilles paa en anden maate: Er landsmaalet utviklingsdygtig eller ikke?

VI.

HVORLEDES LANDSMAALET BEHANDLER FREMMEDORD SOM FINDES BAADE I BYGDEMAAL OG I RIKSMAALET.

Det er ikke hele spørsmaalet om fremmedord i landsmaalet jeg her vil ta op. Det vilde føre for langt, og ligge utenfor rammen av denne undersøkelse. Det gjælder ikke her de masser av moderne tekniske, videnskabelige kunstord som riksmaalet har sat tillivs med slik appetit og uten at generes synderlig av dem, men som landsmaalets fordøielse ikke synes at kunne klare. Men det gjælder gamle, vel kjendte indflyttere som har været længe i landet, og som det forekommer mig utidig nu at vise ut. Jeg vil her lægge et godt ord ind for dem, da landsmaalets avvisende holdning i dette spørsmaal er av de ting som mest hindrer samarbeidet med riksmaalet.

Likesom riksmaalet har hat en stadig tilførsel av gode ord fra bygdemaalene, saaledes har der ogsaa været en ustanselig strøm i motsat retning, fra boksproget og ut til dialekterne. Slik er det gaat til at vi høit oppe i dalene, men især nede i de brede, aapne bygder træffer fremmedord i stadig bruk baade til hverdags og til søndags. Ingen skulde tro at det var indflyttere, saa egte norske ser de ofte ut, og ingen vilde ha visst det om ikke sprogmændene hadde faat opsnust det og sladret av skole. Det gaar slike ord som det gaar mangen en tilsyneladende hjemlig norsk slegt: genealogerne gransker stamtræet og finder ut at familien stammer fra en bra haandverkssvend fra Slesvig.

Rigtignok opfordrer man ikke folk til at boycotte vedkommende familie for det. Men det er dette som normallandsmaalet gjør med de indflyttede ord.

En slik nedertysk indvandrer er ordet «blive» (landsmaal: verta). Denne eventyrer maa siges at ha gjort lykke her i landet. Ifølge Ross træffer man ham i Sætersdalen, Vesttelemark, Valders, Hallingdal, — for ikke at tale om de mindre fine østlandske bygder og kyststrøk.

«saan, saadan» er ogsaa nedertysk, men, har trængt dypt ind i vort sprog.

At slike ord utgjør en integrerende del av

mange nordmænds tale, er ikke rarere — og ikke mere ydmygende — end at engelsk har faat saa almindelige ord som *ill* og *bound* fra dansk og norsk, eller at pronomener som *they*, *them, their* har faat sin form under indflydelse fra dansk og norsk *þeir*, *þeim, þeirra.*

Men normalen tillater endnu ikke andet end «verta» og «slik, sovoren»!

Det er ikke vanskelig at finde eksempler paa denne behandling av fremmedord.

«forbi» (unorsk = framum), siger Eskeland.

«kostbar», som er et meget brukt ord paa landsbygden, oversættes i normalen med «kostsam, kostasam, dyr, dyrverdig».

«Dauvstum» er ikke godt nok — dette udmerkede ord maa erstattes med «dauv og dumm», eller endog bare «dumm», skjønt dette vil misforstaaes av en mængde, kanske de fleste av vore landsmænd.

Gode ord — mest nedertyske vandreord — som mange av os nødig vil undvære, er ogsaa:

ane	haane	pile (avsted)	svær
bringe	ile	pleie	sladre
døsig, døse	knæle	plire	slem
flink	nabo	prale	snuble.
forkynne	nøle	stemme	

Enkelte slike nedertyske ord har dog sluppet ind — man skulde næsten tro ved en feiltagelse. Saaledes «skaane». Det heter

paa landsmaal «skona»; en liten forskjel er altsaa etablert trods alt: *o* for *aa*.

Og «skure» har landsmaalet tat imot, skjønt det er laant fra hollænderne. Det er ingenting at si paa det; det skulde bare været gjort oftere.

*

I mange tilfælde er indflytteren ikke helt forvist og ikke helt anerkjendt, men behandles paa en maate som tydelig røber hvor litet velset han er. Han sættes simpelthen i klammer, som ordet skje («hænde»), eller man præsenterer ham med tillægget: «innført ord», «unorsk», «nyere ord», «betre norsk ....», «... som ein helder bør bruka», etc. etc.

La os f. eks. slaa op hos Skard paa ordet «fart». Det staar i parentes, og der tilføies «sjaa ei dregt og eit flog». Eller hos Eskeland; der heter det: «fart, ein (unorskt ord, = ferd). Den uautoriserte Schjøtt anerkjender det uten at grine paa næsen.

«Ho agta» eller «passa seg for» er ikke saa godt som «ho vara seg for». Ti dette sidste er ældgammelt i sproget; men de to første ord har bare været i landet i nogen hundre aar.

«Haap» er et nytt ord = von, siger Eskeland; Skard har det ikke, og merkelig nok har ikke Schjøtt det heller.

Undertiden har de fremmede faat frit leide og landsvist, men mot at trække i en avstikkende national maalbuna. «Potet, avis, gardin, banan» har sluppet ind, men under formen «ei poteta, fleire potetor; ei avisa, fleire avisor; ei gardina, fleire gardinor; ei banana, fleire bananor».[1] Hensigten med denne departementets bestemmelse er enten at haane nævnte ord eller at avskrække folk fra at bruke dem. For de tre førstnævnte har da landsmaalet andre at by isteden: «jordeple» eller bare «eple», «blad» og «umheng». For det sidste har det, mig bekjendt, ingen avløsning; man faar stole paa at «banana» er saa frastøtende at ingen vil ta denne form i sin mund.

Men dette er jo den reneste affektation!

Sjøfolk hertillands har i flere hundrede, jeg hadde nær sagt et tusen, aar hat den slemme vane at bruke fremmedord. Man maa til en viss grad undskylde dem, fristelsen er sterk for dem stakkar; men det minder om en brist i vor sjømandsstands nationalfølelse som er høist beklagelig. «Heise» er en hollænder. Ivar Aasen opfører det ikke undtagen i betydningen «tørres, fortørres». Heller ikke Skard og Eskeland har vaaget at slippe dette ord ind i maalriket. Men Schjøtt har utstedt pas for det.

[1] «Barbara» oversættes med Barbro og Barbraa.

Naar Aasen tok op slike sjømandsord, behandlet han dem ikke saa omhyggelig som andre ord. Han har «p ø s», men ikke «pøse». Det er vel ingen tilfældighet at ogsaa Skard og Eskeland har «pøs», men ikke «pøse». Lignende betragtninger kan vi anstille over ord som «spyle, fortøie, løie, sløre» etc. etc.

Saa er der en del ord som vi kunde kalde «geselord», indført av haandverkere og ofte vidt utbredt i landet. «d r e i e» er en slik farende svend (nedertysk «dreien»), og han er blit altfor godt kjendt blandt os til at vi kan skyte ham for glug for «svarva» eller «snu» eller «svinga» eller «sveiva».

Her gjør naturligvis sympatier og antipatier hos vedkommende autoritet sig sterkt gjældende. Paa nogen maalmænd har disse fremmede en sterkt irriterende indflydelse; de føler sig uvel i deres nærhet. Andre er mere omgjængelige. Saaledes kan Skard og Eskeland ikke med ordet «k l e i n» — de vil ha «klen». Men Schjøtt opfører begge to han. Det er den rette vei at gaa! — Likeledes sætter Schjøtt «n e g t a» foran «neitta». Om dette gir prof. Storm «Landsmaalet som kultursprog» s. 60 følgende oplysninger: «Allerede n e i t t a er sjeldent og har en mængde biformer . . . Det danske «negta, negte», er den almindeligste form; de øvrige biformer nærmer sig dansk eller svensk (neka); men

da det paa oldnorsk heter «neita», maatte naturligvis det sjeldnere «neitta» foretrækkes.» Eskeland siger noksaa naivt: «negla, rettare: neitta»! «Samla — samna», staar der hos Skard, kort og godt. Men Eskeland er mere «normal»: «samla (av tysk sammeln, etter dansk samle), sjaa samna, som er den gamle og rette norske formi». Schjøtt sætter selvfølgelig «samla» først, — *sans phrase.*

*

Ogsaa denne del av norskens ordfang maa kunne gaa op i landsmaalet, «generalnævneren», om den er rigtig. Kan ikke disse ord brukes, maa der være en feil i regningen etsteds. Saken er jo at mange landsmænd ikke kan være dem foruten; de avspeiler begrepsnuancer som det er ugjørlig at faa frem gjennem andre ord. «At spase» og «at spasere» har en anden tone i sig end «søkja, skjemta, gjøna» eller «reika, driva, gaa, sviva, reka», og hvis der er mange nordmænd (i by og bygd) som heller vil bruke disse «fremmede» ord end noget av de andre, saa bør de faa lov til det naar de skriver eller taler fællesmaalet. Men fremmede er de, det staar ikke til at negte — rigtig langveisfarende. Det er til og med sydens børn, for de kom tvers gjennem Tyskland i renæssancens mangfoldige aarhundrede like fra Italien. — Det

er vanskelig for mange av os at skjønne departementets anvisning naar det autoriserer følgende linje hos Eskeland:

«vekk = *burt*, som ein heller bør bruka».

Altsaa vi østlændinger som siger «vekk var ho», vi bør, for at tale finfint landsmaal, si «burte var ho». Dette gir en helt anden nuance for os. I det hele tat gaar jo denne overdrevne «normalisering» ut over de fine avskygninger i meningen. Det er saa ganske rimelig: i uniformen trives individualiteten ikke saa godt som i egne klær.

Et andet eksempel er slike adjektiver som «skjøn, deilig» o. s. v. Om disse siger Storm l. c. s. 49: «Selv saa almindelige ord som «skjøn», «smuk», selv det norske «vakker» kasseres som mistænkt for tysk oprindelse. Istedenfor disse brukes det gamle «fager», som egentlig er indført gjennem den dansknorske literatur, men næsten er utdød paa landet, eller det gamle «væn», eller endelig det romanske «fin», som er blevet meget populært i en del av landet, især i fjeldbygderne . . . Det er betegnende for Aasen at han blandt synonymerne for «fager» ikke engang nævner «vakker» eller «pen». «Andre Steder ombyttet med andre Ord: væn, fin, snild.»»

Skal landsmaalet samle alle nordmænd, da maa det kunne taale ekspansion uten at

sprænges. De som tror paa denne landsmaalets ekspansionsevne, maa ikke være ræd for «fremmede» ord av den slags som her er nævnt. De vil bare gjøre landsmaalet rikere, samtidig som de vil fjerne en av grundene til misstemning mellem landsmaal og riksmaal.

VII.

KAN VI ALLEREDE NU SÆTTE OP EN LANDSGYLDIG UTTALE FOR LANDSMAAL?

Det har før av landsmaalets tilhængere altid været hævdet at landsmaalet bare var en skriftform — en foreløbig skriftform — for norske maalfører. I tale maatte enhver — naturligvis indenfor visse grænser — lægge det nær op til sit naturlige maal. Disse grænser var før meget vide, og syntes at kunne utvides efter behovet, — en elasticitet som maa regnes for en stor fordel hos et sprog i vorden.

Nu synes landsmaalet at ha traadt ind i en ny fase. Jeg blev forbauset da jeg for en tid siden hørte en yngre filolog — ivrig maalmand — erklære at nu var en landsgyldig uttale fastslaat. «Mange tek til aa tala maalet etter ei fast norm no,» sa han.

Hvis dette var rigtig, skulde altsaa opkonstruktionen av et landsskriftsprog allerede nu ha ført til opkonstruktion av et kunstig norsk landstalesprog.

Jeg har siden faat denne uttalelse bestyrket. Mine kolleger ved en av hovedstadens mest ansete skoler — dygtige norsklærerinder, samvittighetsfulde mennesker — hadde faat skrupler over den uttale de brukte i sin undervisning i landsmaal i middelskolen; den var temmelig vaklende, heterogen. Og saa tok de sig et kursus i landsgyldig uttale: lærere og især kanske lærerinder er jo litt vel tilbøielige til at ta ting bokstavelig, — i dette tilfælde bokstavelig i ordets egentligste betydning. De fik en solid filolog med godt fjeldmaal til at hjælpe sig, og han lærte dem flere forvitnelige ting, blandt andet hvilke bokstaver der skulde være stumme, én- og tostavelses betoning[1], og hvorledes man skal skape munden for at frembringe ì, ỳ og ù. Efter dette kursus følte mine ærede kolleger sig mere kapable til at lære smaapiker fra Kristiania landsmaal.

Jeg kan ikke andet end mindes en av mine bekjendte blandt maalmændene, som hævdet for ramme alvor at østlændingen fik lære at uttale vestlændingens *j* i b y g g j a —

[1] Ikke alle nordmænd vet f. eks. at «han lever» s k a l uttales med tostavelses tonelag.

den burde være landsgyldig, mente han. Jeg hadde en anden mening; for som fonetiker visste jeg at det er yderst vanskelig at lære den slags palataler, og som fornuftig menneske visste jeg at det var umulig at indføre en ny lyd i et land eller en landsdel. Det vilde være som om de nordmænd der har faat tyk l i vuggegave, vilde tvinge alle de andre til at anta den som landsgyldig.

Jeg vilde allikevel ikke tro at planen om en landsgyldig uttale fandt støtte paa ledende landsmaalshold — indtil jeg kom til Elverum. Blandt andre ting som vi lærte deroppe, var den at der, ialfald blandt de yngre landsmaalsfolk, er de som anser tiden moden til at slaa fast en landsgyldig uttale. Under vor første læseøvelse paa skeiet erklærte den mig av departementet beskikkede lærer i uttale av landsmaal uttrykkelig at aapen ì, ỳ og ù var den bedste uttale, den som vi burde lægge os efter; var vi helt umulige, saa fik vi nøie os med e, ø og o. — Jeg forsøkte siden at læse «hanna, boka», men fik en haandfast korreks *ex cathedra:* «me segjer handi, bokji». For bokji var betre enn boki, men dette sidste kunde taales. Retfærdighet byder mig dog at tilføie at dette sidste dictum blev betydelig modificert eftersom skeiet skred frem.

Fremdeles var det korrekt at gjøre forskjel paa vokalen i hèld og héldt, skjønt jeg i

mit naturlige maal bare brukte e n slags kort *e* foran to konsonanter eller lang konsonant. — Vi skulde, hvis vi var rigtig glupe, gjøre forskjel paa vokalen i lèt (nutid av lata) og vokalen i læt (nutid av laata); paa vokalen i fer (av fara) og vokalen fær (av faa). Betre skulde ha lang *e*, kom lang *o*. Ei smidja maatte ikke uttales smie; o. s. v. o. s. v.

Jeg for min del føler det som knot eller karikatur, naar jeg siger «handi», og jeg vil nødig knote eller karikere, naar jeg læser landsmaal. Jeg vil læse det saa det falder mig naturlig paa tungen; da først liker jeg at læse det.

Men denne motbydelighet for knot har ikke altid maalmænd.

Jeg var saa heldig at høre Sven Moren — Trysildigteren — tale isommer; det var ved Per Sivles bautasten oppe paa Nordhue. Han talte godt og gripende. Jeg var helt med — indtil den tanke besatte mig: «Men her staar jo en Trysil-mand midt blandt østerdøler og taler — skriftsprog!» Selvfølgelig gjorde han det ganske bra — enkelte feil var der naturligvis, og stræevet mangen gang pinlig. Men viljen var god. Jeg tænkte med mig selv: Det maa ha været haardt for Moren at bytte bort sin mors maal mot et morsmaal. Det gjør ingen digter ialfald uten med blødende hjerte.

I et litt andet forhold end Moren staar de som ingen «god» dialekt har at falde tilbake paa. Jeg tænker paa de hvis forældre har begaat den synd at opdrage dem i riksmaalet, ofte fordi de var saa fattige at de ikke hadde noget andet maal at gi sine barn, altsaa især byfolk. End om disse «fillute armingane» faldt tilbake paa det som var norsk i riksmaalet? Det er altid en god del det! Hvis de bare vilde se efter, saa hadde de kanske fra sine fattige riksmaalsforældre arvet ikke saa litet norskhet likevel! Jeg spurte forleden dag en av fantasterne naar han hadde lært at si «no gjeng eg», istedenfor «naa gaar jæ», som han hadde hørt av sin mor, av sin far, av sine søskend, av sine kamerater og av sine lærere; hvert eneste ord i den sidste sætning var jo god hjemmegrodd norsk. Det hadde han lært som voksen mand, sa han. Det er en lidelse at høre landsmaalere av denne type binde en *a* paa halen av alle sine infinitiver i den naive tro at de derved taler mere norsk!

Dette kaldes at normalisera sin uttale. Det er et nyt — et fælt — ord for en ny, hittil ukjendt sjælelig proces, som psykologerne endnu ikke har helt ut gransket.

Det rette verneting for denne avart — eller bedre vanart — av maalmænd er Kristiania. I det hele tat er der ikke noget sted

i Norge hvor «normalen» tales i den utstrækning som i hovedstaden. Jeg har ofte med medfølelse tænkt paa en saadan normalmand som er nødt til at flytte ut i provinsen — f. eks. til Østerdalen —; for det vil jo i almindelighet si det samme som at han flytter ut i sproglig ensomhet. Det maa føles som en forvisning. Der ute vil han jo omtrent aldrig høre sit sprog talt rent og dialektfrit. Det mishandles paa det grusomste av uvidende og sproglig udannede mennesker. Man maa fyldes med vemod naar man tænker paa hvilket avsondret maalliv Sven Moren f. eks. fører blandt sine sambygdinger — en ensom maaltrost borte i Østerdalens uendelige skoge.

Heldigvis er denne type av maalmænd endnu ikke særdeles utbredt — det er mest blandt unglyen i flokken at vi finder den. Naar jeg her omtaler disse saa vidtløftig, er det av flere grunde.

For det første fornegter de den tanke som maa ligge til grund for samarbeidet mellem de to autoriserte sprogformer i vort land: at det som er norsk i riksmaalet, ogsaa skal anerkjendes av landsmaalet. Naar en som er vokset op i riksmaalet, bruker landsmaalet mundtlig — i læsning eller foredrag eller samtale —, saa skulde vi vente at han ialfald beholder alt det som faktisk er norsk i hans eget naturlige maal. Skal landsmaalet føre til for-

negtelse av denne norskhet, saa fornegter det samtidig sit eget livsprincip, sin *raison d'être*. Desuten fornegter de som staar paa dette standpunkt, ogsaa ældre ledende maalmænds syn paa landsmaalet.

Den anden grund er den at en saadan tendens til at fastslaa en landsgyldig uttale som er kongruent med eller ligger nær op til skriften, har en viss betydning for de høiere skoler nu, da landsmaalet er gjort til et av de vigtigste fag ved examen artium.

Denne tendens vil nemlig faa en sterk støtte i det eksamenshoveri som er vor skoles kræftskade. Lærer som elev maa være sterkt fristet til at følge skriftsproget i hvert enkelt bokstav og til at lægge en særlig vegt paa alt det som er avstikkende, f. eks. ì, ỳ og ù samt «stumme» konsonanter, alle bøiningsendelser o. s. v. Jeg tænker mig gjenfortællingen til artium om 4 aar læst op efter dette princip!

En saadan fremgangsmaate vil utvilsomt bringe de bedste eksamensresultater, og konkurransen er jo stor. Det er nemlig langt lettere for læreren at indeksercere rekrutterne i visse haandgrep og vendinger og evolutioner som tar sig godt ut ved den store revu — artium — end at drive det møisommelige og tilsyneladende litet lønnende arbeide at lokke frem hvad det unge men-

neske har av sproglig individualitet, av latent norskhet.

Jeg frygter altsaa for at landsmaalets nuværende, forholdsvis vanskelige og litet tilgjængelige form i forbindelse med eksamenskonkurransen og yngre maalmænds lyst til at normalisere uttalen, at alt dette vil skiple landsmaalsundervisningen i vore gymnasier og forskjertse dens resultater.

Det vil bl. a. føre til en ynkelig skriftbunden læsning, som vi var fri for saalænge landsmaalet bare var mundtlig fag. Det som vi kunde lægge av friskt og hjemlig over landsmaalet før, det vil forsvinde. Hvorledes skal f. eks. en østlænding faa respekt for god østnosk sprogtone, naar den paa skolen betegnes som noget tarveligere, som noget der er forvist fra skriftsproget og ikke velset i talesproget?

I den sidste menneskealder er der av skolen ført en energisk kamp for at emancipere riksmaalets uttale fra skriften — en kamp som endelig har ført til en forandring av skriftformen ogsaa. Skriftbunden uttale er litt efter litt blit et sikkert tegn paa halvdannelse. Men denne respekt for talesproget som vi møisommelig har arbeidet os frem til i riksmaalet, den har ikke landsmaalet naadd frem til. Landsmaalet er — mer eller mindre — bundet av bokstaven. Det er bygget paa

den respekt for det skrevne og trykte ord som man før tilla folk der ikke var vokset op i riksmaalet, og som bare hadde lært det av bok.

Man gjør nar av den gamle bokstavrette uttale av riksmaalets mig og dig. Men tænk hvilket bogstavknot der vil bli rundt om i by og bygd, naar en landsgyldig uttale skal tvinges frem!

Det vilde være et stort tilbakeskridt om knot nu skulde indføres i skolen igjen, — hævet op til princip. Vi maa kjæmpe imot det, selv om det skulde gaa ut over eksamensresultaterne.

Men hvor langt kan vi gaa i at fjerne os fra den autoriserte skriftform? Det er et spørsmaal som er værd at drøfte. Bør vi ikke indskjærpe vore elever at si dem for deim, som — saavidt jeg vet — ikke uttales med ei nogensteds; di for dei; en — e — et for ein, ei, eit som ubestemt artikel; my'e for mykje, som aldrig kan falde naturlig for en Kristianiagut f. eks.; syntes, slaas for «syntest, slaast»; kjøtt, gutt; to for tvó; hatt for havt; ha altid for hava; kare, vare for karde, varde, hvor vi i riksmaalet kjæmper mot den bokstavrette uttale?

Efter det som nu er autorisert, blir vi vel nødt til at læse e trong tropp istedenfor «e trang trap», som er fuldgodt norsk; hans

eigi ætt for «hans eia ætt»; gjenta mi eigi for «jenta mi eia»; e liti skreppa for «e lita skreppe»; grei(d)or for «greier». Disse sidste eksempler indeholder jo selve bøiningsendelserne, og saalænge ikke den østnorske riksmaalsform er sidestillet med den vestlandske landsmaalsform, er det vel utilraadelig at bruke den i skolerne under eksamensarbeidet.

Men utsigten til at alt dette avskyelige knot vil bre sig ut over hele landet, især paa Østlandets, Sørlandets og Nordlandets skoler, netop denne utsigt maa paa det kraftigste mane de autoriteter i og utenfor ansvarlig stilling som nu har roret i sin haand, til at lægge kursen om og styre mot større frihet i skriftformen.

VIII.

LANDSMAAL OG RIKSMAAL SKRIVER SAMME NORSKE ORD PAA HVER SIN MAATE.

Baade landsmaalet og riksmaalet har, som bekjendt, gjennemgaat en ortografisk krise i de senere aar. Landsmaalet har hat en komité til at ordne retskrivningen, og riksmaalet har hat sin. Saa har da departementet autorisert den retskrivning som de to komitéer har foreslaat, den ene i 1901, den anden i 1907. Men de to komitéer har ikke arbeidet sammen — ja ikke gjort forsøk paa at arbeide sammen, og resultatet er at departementet — altsaa overledelsen — paalægger skoler og offentlige kontorer at skrive et og samme norske ord paa to forskjellige maater: riksmaalet skal ha sin, og landsmaalet sin.

Dette kunde til nød gaa an, saalænge landsmaalet ikke blev synderlig brukt i skrift i skolerne. Men nu, fra næste skoleaars begyndelse, da vi for fuldt alvor skal bruke departementets to retskrivninger, nu blir forholdet uutholdelig.

Dr. Otto Jensen, der som statsraad tok ansvaret for den resolution av 19de februar 1907, som fastsatte riksmaalets ortografi, han tok i mai maaned samme aar ogsaa ansvaret for indførelsen av landsmaal skriftlig i gymnasiet. Men det faldt ham ikke ind at gjøre noget skridt til utjevning. Hvis statsraaden hadde ventet et par maaneder med resolutionen, indtil landsmaalet var indført, eller helst et par aar, indtil det hadde været brukt en tid paa skolen, saa vilde vistnok riksmaalsreformen være blit mere konsekvent gjennemført i sine store træk, og ha faat betydelige modifikationer i sine detaljer.

Den mand som vi fremfor nogen anden maa gi æren for riksmaalets fornorskning gjennem dets retskrivning, skolebestyrer J. Aars — de rene og rette linjers mand som han var — ønsket sikkert at gaa længer end departementet tillot ham. Han arbeidet netop for at føre de to maalformer nærmere til hinanden. Naar han gik med paa et kompromis, var det fordi der aapnet sig for ham en utsigt til at gjennemføre den vigtigste del av sit

arbeidsmaal. For ham var da ogsaa resolutionen av 19de februar en triumf, — triumfen efter et langt og slitsomt felttog, lønnen for en seig og trofast kamp.

Men for statsraaden var det rigtignok ikke nogen triumf; for han maatte jo den 19de februar vite at han nogen maaneder senere vilde tale kraftigen for landsmaal til artium, og dette forutsætter med nødvendighet visse tillempninger i riksmaalets retskrivning, som burde ha været foretat i tide, og som den forhastede reform kom i veien for.

Det er ledelsen som svigter, oversigten som mangler, og den som paatar sig ledelsen uten at ha oversigten, han paadrar sig et stort ansvar i disse nydannelsens og gjæringens tider. — —

Naar vi ser tilbake paa det som er gjort paa de to retskrivningers omraade i de sidste aar, blir vi staaende ved det triste faktum, at ikke engang paa et neutralt felt som dette kan vi række hinanden haanden. Naar skal da samarbeidet begynde i dette land?

Vi oplevet da ifjor det særsyn, at departementet paala skolebarn at sløife r i bestemt flertal (hestene, skaalene).[1] Men det faldt ikke

[1] Rigtignok med en besynderlig undtagelse: de ord som i ental ender paa e, skal i flertal ha *-erne*: kongerne, jenterne; likesaa ord av typen «bøkerne».

det samme høie departement ind at træffe en lignende forføining i landsmaal.

Samtidig fik vi riksmaalsfolk ordre til at sløife t i adj. og adv. paa —ig og —lig. Men i landsmaalet gjælder fremdeles de snurrigste regler: «Endingi —leg skal hava t i inkjekyn: eit merkelegt fjell; men korkje g eller t høyrest der. Adverb paa —leg skriv ein utan t. I ord paa ig og ug høyrer ein t'en for det meste, i adverb og: arbeida idigt, fylgja viljugt.» Som man ser, gjælder her de samme regler som skolen har sukket under for riksmaalets vedkommende i mange aar, og som endelig opinionen har feiet bort.

Fremdeles skal vi — hvis ingen forandringer foretages i vinterens løp — indskjærpe vore elever at infinitivsmerket skrives «at» i riksmaalstimerne og «aa» i landsmaalstimerne!

Merk, siger departementets janushode, og vender landsmaalssiden til: sist, minst, best!

Merk endelig, siger det samme departementale janushode, og snur riksmaalssiden til: sidst, mindst, bedst!

Skriv en lods, siger vi; skriv ein los, siger de andre! Skriv kaste los, siger læreren i riksmaalstimem; skriv kasta loss, siger den samme lærer i landsmaalstimen.

Og nu skal jeg stille sammen en del slike

par, som vi har at glæde os til, naar vi næste aar skal til at banke dem ind:

lm. aldri, alltid;	rm. aldrig, altid.
» lite;	» litet.
» havt;	» havt eller hat.
» nettup;	» netop (skal uttales paa samme maate).
» andsvar;	» ansvar.
» kann (men: kanskje);	» kan, kanske.
» skje;	» ske (j regnes i riksmaal for en styg feil!)
» lamb, kamb etc.;	» lam, kam etc.
» budeigja, pløgjer;	» budeie, pløier.
» rips (bær);	» ribs.
» skyts (og diæt);	» skyss.
» vatsdrag, vatsbytta;	» vasdrag, vasbøtte.
» greidt;	» greit.
» gjente;	» jente.
» eit gjorde;	» et jorde.
» liksom;	» likesom.

Se her, hvor forskjellig lyden **aa** skrives:

lm. roten;	rm. raatten.
» (Gudbrandsdals)-logen;	» laagen.

lm. ein log;	rm. en laag (dekokt).
» briskelog;	» briskelaag.
» Glaamma;	» Glomma.
» ein drope;	» en draape.
» aa moka;	» at maake.
» open;	» aapen.
» vaar;	» vor (pronomenet).
» aatte, aatteti;	» otte, otti.
» tola;	» taale.
» tolleg;	» taalig.

(De to l'er i lm. betegner ikke kort vokal; barn vil naturligvis læse tolleg med kort o — og det gjør de saamen ret i!)

lm. traass;	rm. trods.
» svaavel;	» svovel.
» ein bode;	» en baae.
» boren;	» baaren.
» skoren;	» skaaren.
» brote;	» braate.
» brot;	» braat eller braatt.

Landsmaal skriver vill, kjellar, grunn o.s.v.; riksmaal skriver vild, kjelder, grund. Der er en hel række slike ord, som har en etymologisk falsk d i riksmaalet; den blir ikke uttalt, og har aldrig været uttalt. Departementschefen — han med ansvaret — turde ikke følge de rette linjer og paalægge riksmaalet «vill, kjeller, grunn». Men skal

det komme til en utjevning paa dette punkt, maa riksmaalet opgi den saakaldte falske d. Hvorfor skal vi distingvere mellem *spilde* og *spille*? Denne distinktion har man aldrig gjort i dannet uttale, og vi burde aldrig ha gjort den i skrift.

I følgende ord vil g'en volde unødig brydderi:

lm. han slo;	rm. han slog.
» han log;	» han lo (gammelnorsk hló).
» han saag;	» han saa (gammelnorsk sá).
» han laag;	» han laa.

Paa s. 20 indskjærper Eskelands retskrivningsregler gjødsel, fødsel (som i riksmaalet); paa s. 27 indskjærpes gjødsl, fødsl. Man skal skrive kjendsl, men fengsel! aln, ei livr, mot riksmaalets alen, en lever!

Paa den indviklede lære om fordobling av konsonant skal jeg bare gi et par eksempler. *Gamall* skal skrives med to l'er, *gamalnorsk* med en! *Bacill* paa landsmaal, men bare *bacil* paa riksmaal!

Paa kurset i Elverum i sommer ofret jeg ikke liten tid og opmerksomhet paa studiet av sammenskrivning av ord i de to maalformer. Men jeg maatte opgi det. Jeg blev

rent svimmel. En liten buket har jeg dog plukket, og den præsenterer jeg her:

Naar vi skriver riksmaal, vil departementet at vi skal skrive «ilag, iland»; men naar vi har en landsmaalspen i haanden, skal vi skrive «i lag, i land».

lm.	av stad;	rm.	avsted.
»	for di;	»	fordi.
»	til fjells, til bords, til havs;	»	tilfjelds, tilbords, (men til havs!).
»	dit upp;	»	ditop.
»	di verre } men difor	»	desværre, men des bedre og des længer.
»	di lenger } dilik		
»	i morgon;	»	imorgen.
»	god dag (men «helsa goddag»);	»	goddag.
»	dess utan;	»	desuten.
»	i fjor, i gaar, i morgon;	»	ifjor, igaar, imorgen.

I riksmaal skal vi skrive tilgavns, men til gangs; til havs, men tilbords!

Enhver vil indrømme, at landsmaalet i dette stykke har langt greiere regler. Der er færre undtagelser[1]. Og det er rimelig nok: landsmaalet er yngre, har langt mindre tradition at bære paa, og en langt mindre litera-

[1] Et par er forresten leie nok: landsmaalet vil ha *der næst*, men *dermed*, *dertil*; *kanskje*, men *kann henda*.

tur at ta hensyn til. Navnlig generes det ikke av en konserverende presse, som av mange grunde sætter sig og maa sætte sig imot konsekvent reform.

Landsmaalet har ogsaa greiere regler for bruken av æ og e. Hvorfor kunde nu ikke riksmaalet ha bekvemmet sig til at følge dem? Resultatet av riksmaalets holdning paa dette punkt er slike par som:

lm.	gretten	rm.	grætten
»	skjenda	»	skjænde
»	tenkja	»	tænke
»	velja	»	vælge
»	slede	»	slæde
»	gleda	»	glæde
»	brekka	»	brække
»	benk	»	bænk
»	bratlende	»	bratlænde
»	kjeft	»	kjæft
»	gjelda	»	gjælde
»	skjel	»	skjæl
»	skjemme	»	skjæmme
»	skrella (skrall)	»	skrælle (skrælte)
»	ein sele, aa sela	»	en sæle, at sæle
»	tre	»	træ
»	venja	»	vænne
»	vekk	»	væk
»	veva	»	væve

etc., etc. — listen kunde gjøres uendelig lang.

*

ì, ỳ, ù.

Jeg kommer nu til et meget vigtig avsnit som omfatter baade retskrivning og uttale: de aapne vokaler *ì*, *ỳ* og .*ù* Dette er jo lyd som ikke brukes av alle nordmænd; de er i store dele av landet fremmede lyd. Men da er det, synes det mig, et stivt stykke at kræve dem opretholdt i fællessproget.

For det første fører det til evindelig usikkerhet i skrivningen hos de ulykkelige nordmænd som ikke er begavet med disse vidunderlige og sproglig interessante mellemlyd. Vi vil aldrig kunne bli sikre.

For det andet leder det til knot naar vi skal læse. Staar der en *ì*, en *ỳ* eller en *ù*, saa læser vi i vor enfoldighet en slig i, y eller u som vi er i besiddelse av. Men s l i k uttales disse bokstaver ingensteds i hele landet. Hvis man derimot skrev de tilsvarende vokaler e, ø og o, saa vilde ingen kunne skrive eller læse feil: Vore finere organiserte landsmænd vilde kunne bruke sine mellemlyd, og vi vore grove lyd.

For det tredje fører denne skrivemaate til utdypning av kløften mellem riksmaal og landsmaal, og det er denne side av saken som interesserer os her.

Jeg skal nævne nogen eksempler:

lm. l ì v r, rm. l e v e r. Ivar Aasen siger,

at dette ord nogen steder uttales léver, levver og lǽver;

ein lìm, lìmer (legemsdel) og

ein lèm, lemar (luke) har faldt sammen paa Østlandet. Der har vi ogsaa uttale med lang konsonant lemmer i begge betydninger (NB. uavhængig av dansk indflydelse).

stig — steg — rm. steg (Larsen 55)

bìl — ja dette ord har endnu ikke faat indpas i riksmaal, og dets fremmede utseende staar i veien for det.

lm. bìte — rm. bete

» bivra — bævre

» brìsel (Sch. v. s. av bresel; Eskeland kun dette sidste) — rm. brissel (særnorsk)

lm.	gìta (gaator)	rm.	gjætte gaater
»	ein grìpa kar	»	grepa
»	hìte, aa hìta	»	hete, at hete (varme)
»	helvìte	»	helvede, helvete
»	lìkam (findes neppe? brukes f. eks. i formen lekem)	»	legem(e)
»	lìt	»	let eller lett
»	lìva	»	leva
»	(krøtera) skìnar	»	skener
»	strìk, strìka	»	strek, streke
»	svìp	»	svep
»	svìpa	»	svepe
»	trì (3)	»	tre

lm. vìt	rm. vett
» vìka	» veke

knìsa er optat i riksmaalet med i. — aa pìla svarer til riksmaal at «pille» — tvìla til rm. tvile. —

Merk med kort i: snikkar, tigl(verk), vinstre.

Lang ỳ skriver normalen i fyl (ɔ: et føl), hyvel («nogen Steder høvel», I. Aasen), styvel («nogle Steder støvel», I. Aasen), kyn (ɔ: kjøn, som er østnorsk), yl-røyk (ɔ: ølrøk), yver!! Av indrømmelser som landsmaalet har gjort, kan jeg her ikke undlate at nævne 3: spỳr kan skrives spør (NB. ikke «spørr»!); spỳta kan skrives «spøta»; mỳk kan nu ogsaa skrives «møk».

Vi har da opnaadd noget, om det ikke netop er det vi sætter mest pris paa.

Kort ỳ kan merkes i følgende ord:

brynna (kui) ɔ: brønne kua
bylja
bytta
dryfte
fylgja
fyrst
kryssa
krypling
lygn
nysta
pylsa
skrymt
(makril-, haa) styrja = størje (riksmaalets form for «stør»)
sylv
syster
systkin — søsken(de)
ynskja

ein rykk; Østerdalen et røkk	ryslyng — østnorsk og i Orkedalen: røslyng.

Foran *r* er denne lyd almindelig: ei byrd, byrsa, fyre, fyrr, fyrste, fyrti, kyrkja, myrk, styrd, syrgja, uvyrden, vyrda, vyrter. Disse ord bør gaa samme vei som: ei dør, ein god bør.

Lang ù, f. eks. i
dùna
krùna (Schjøtt ogsaa krona, i parentes)
mùn, mùna
sùmar.

Kort ù, f. eks i

bumba	murt (fisk)
burt	sumla
fumla	ukse
grum	Merk um!
lumma	og up!!

I nogen ord har riksmaal u likesom landsmaal:

bukk	pung
bunke	rum
[dundre]	skum
dum	slump
dumpe	spuns
dunk	sukker
humle	tung
klump	tunga
lunga	ung
plukka	

I disse og lignende tilfælde bør vel ingen forandring ske før begge maal kan skifte former samtidig. Men ellers synes det rimelig at landsmaalet ialfald anerkjender riksmalets e, ø og u som sideformer.

*

Bruken av j er desværre meget forskjellig i de to maalformer, og her kunde vistnok lempning finde sted i en masse tilfælde. Jeg skal bare nævne ett, infinitiver paa -ja:

bleikja	nøgja
blenkja	ringja
bylgja	sprikja
bøygja	spøkja
bøkja	steikja
drygja	stengja
flengja	syrgja
fortøygja	tegja
fægja	tekkja
fylgja	telgja
klengja	tenja (= spana)
klengjenamn	tengja (= gjera taug)
{ læja (= læ)	tøygja
{ lægja (setja laagare)	{ aa venja
løgja	{ ei vengja

Enhver kan med disse ord gjøre det eksperiment at han erstatter infinitivens a med e; foran denne e'en behøver man ingen j for at vise at k eller g er palatale. Paa denne

maate maatte riksmaal og landsmaal kunne møtes i formerne: blenke, flenge, klenge, klengenavn o. s. v.

Det er av interesse at se at Schjøtt alt paa egen haand har forenklet skrivemaaten i følgende ord: fægja til feia; fortøygja til fortøya; løygja til løya. —

Om telgja siger Aasen: «I Hallingdal, Valders og Østlandet telje.» Riksmaalet telje. Om tengja siger han: «Andre Steder tenja.» Og hvad skal det da være til at opstille to skrivemaater for de to ord: tengja og tenja?

*

Det kunde kanske være værd at spendere et par ord paa **bruken av bindestrek.** Det er en bagatel. Men uoverensstemmelser generer dog de skrivende, og al unødig friktion bør fjernes. En kort liste vil være nok:

lm.	bord-spildra	rm.	bordspilre
	vats-orm		vasorm
	brenn-sikker } tver-sikker }		skraasikker
	glo-raka		ildraker
	dess-utan (se dog s. 94)		desuten
	skam-ord		skamord

*

En anden liten uoverensstemmelse som ogsaa bevirker friktion, skal jeg bare peke

paa i forbigaaende. Man ser den i ordpar som de følgende:

lm. bjørn(a)far	rm. bjørnefar
bjørnmose	bjørnemose
prestlærd	prestelært
buskeskvett	buskskvæt
hulder-kui	huldrekua

*

En stum bokstav.

Som man ser, har landsmaalets lovgivere i mange tilfælde gjort hvad kloke og praktiske folk gjør naar de skal ha sig et nyt hus. De faar det bygget efter sit eget hode og forsynet med alslags moderne bekvemmeligheter, og naar de flytter ind, befinder de sig gjerne vel og har det hyggelig der.

Men jeg maa gjøre en meget vigtig undtagelse, som hænger sammen med landsmaalets ophav og dets hele ide. Det slæper paa en masse stumme konsonanter. Alle middelskolelærere vil huske at det første man maa indprente sine elever naar de skal til med landsmaal i middelskolen, det er en række uttaleregler — regler for hvilke bokstaver de ikke skal læse.

Den mest iøinefaldende ulempe ved dette er at mange gode norske særord — ord som har været i literær bruk her i landet før landsmaalet blev til, ofte i mandsaldre, og som har faat en fast literær form — de op-

træder i en anden dragt i landsmaal, i nationaldragt saa at si, staset ut med blanke knapper og andre unødige ornamenter — for andet er jo i almindelighet ikke de stumme bokstaver.

Vi skal ta for os en enkelt av disse stumme konsonanter: den døde *d*.

Grei, greit, greie, greier skal vi nu skrive greid, greidt, greida, greidor.

Heilo har været besunget i riksmaal før Garborg sang sin vakre vise om fuglen: det var jo Welhavens vemods symbol. — Aasen skrev «heidlod» med to stumme d'er! Det blev formeget, og nu har man plukket en av d'erne av den!

Riksmaalets hei skrives paa landsmaal «heid»; heislaa skrives heideslaa.

En tung bør er jo et kavnorsk ord for dansk «byrde», paa lm. «byrd» (gjerne uttalt paa samme maate som riksmaalets «bør»).

juring er rm.; lm. foretrækker det antikke hyrding.

Lm. styrd — rm. støl («jeg er støl i benene»);

maard skal barnet huske paa naar det skriver en stil paa landsmaal, men maar naar det skriver riksmaal.

skard — skar, som længe har været brukt i rm.

skurd og skurdonn er godt rm. og, men rigtignok i den folkelige form skur, skuronn.

systkin skriver landsmaal, næsten som i gammelnorsk! Men t'en er stum! og y uttales som ø! og i som e! Men hvorfor da ikke beholde riksmaalets «søsken»?

lm.	spord, hale,	rm.	spor (bryggespor)
»	urd	»	ur
»	vyrda	»	søre
»	uvyrden	»	uvøren (konkurrerende med den danske form uvorn)
»	lynde	»	lynne.
»	bode	»	baae
»	ein brede	»	en bræ (en isbræ f. eks.)
»	aa breida	»	at bre
»	ei bud	»	en bu
»	flud	»	flu
»	glod, gløder	»	glo, glør (eller gløder)
»	handrid	»	handrev
»	hovud	»	hode
»	kvaada	»	kvae
»	kvida	»	kvie (sig)
»	leda	»	lee (paa sig)
»	leida	»	leie (ved haanden)
»	leid, leidt	»	lei, leit
»	lid	»	en li
»	løda	»	løe
»	(oske)reid	»	rei
»	ei rid	»	en ri
»	ei saad, saader	»	en saa, saaer

lm.	eit skeid	rm.	et skei
»	ei skreid(fisken)	»	skrei
»	skreidtorsk		
»	smida	»	smi, smie
»	smidja		
»	snaud, snaudt	»	snau, snaut
»	snøyda	»	snaue
»	paa snid, snei	»	paa snei
»	sneida	»	snei (at sneie av)
»	spildra	»	spilre
»	ein strid man	»	stri eller strid
»	stød, stødt	»	stø, støt[t]
»	ei (baat)stød	»	en baatstø
»	eit suddrag	»	sudrag
»	svadberg	»	svaberg
»	ein svide	»	en svie
»	aa svida	»	at svi, svide
»	tidare, tidast	»	tiere, tiest.

Hvad det skal være til at skrive *andsvar* med d, er ikke let at begripe; samme veien gaar andføtes, andsøles osv. osv. (andpusten og andlet med d er merkelig nok fælles for rm. og lm.). Og hvilken fornøielse kan departementet ha av at la skolebarn skrive *embættsmenn*? Eller av at la seminareleverne til eksamen skrive stil om «Ei idtrottsstemna»?

Høist karakteristisk for riksmaalets realisme og landsmaalets stivhet og formbundet-

het er slike ord som at be, gli, glæ sig, at la (gevær, fartøi), gni, at raa, svi, vri, at spa, at ste. Disse hverdagslige særnorske former tillater riksmaalet ved siden av de ældre: bede, glide etc. Landsmaalet har kun en form for dem: beda, glida, gleda, gnida, raada, svida, vrida, spada, steda. Aasen oplyser at raa og raade er de sedvanlige former i uttalen. Som man ser, er det netop riksmaalets to former, mens landsmaalets raada ikke findes i Norges land og rike.

Grunden til at man skriver d'en, er tydelig uttalt av Eskeland: «Dei skriv denne d'en i dei fleste ord der han etter gamalt høyrer heime» (§ 46). Men han advarer mot at uttale den: «I dei allerfleste bygdemaal er d for det meste burtfallen etter lang sjølvljod. Berre i nokre vestlandsbygder (Nordfjord og størsteluten av Sunnmøre) hev dei d i sovorne høve». Altsaa alle vi andre nordmænd skriver den døde bokstav stik imot vor uttale! I riksmaal og de store kultursprog sløifer man stumme bokstaver saavidt det gaar an. I landsmaal, som har frie hænder, holder man paa dem. Ivar Aasens mægtige aand har været for mægtig! End om man strøk d'en overalt hvor den er stum, og beholdt den i ord hvor den skal uttales? Saa vilde skriften støtte den gode uttale ogsaa i dette stykke. Slik har man gjort i baade... og — baae tvo. D skal

ogsaa uttales i ord som blidna, blidleg, blodig, (varme)grad o. s. v.

Samme forfatter uttaler i § 60 i anledning av at man skal skrive auga istedetfor augat: «Kravet um at skrivemaaten skal fylgja det livande maale, so langt det utan skade kann lata seg gjera, hev gjort at den daude ende-t'en hev kome burt noko etter kvart».

Alle norske ord som vi har optat eller kommer til at opta i riksmaalet, faar en djærv, dagligdags, ikke arkaiserende form: at lye (lytte) faar ikke i riksmaalet en stum d, fordi om sprogforskere finder ut at det for mange aarhundreder siden har været uttalt en d i det ord, og at den endnu kan høres paa et enkelt sted i vort vidtstrakte land. I riksmaalet optar man ordet naivt, slik som man bruker det til hverdags, uten at utstafere det med etymologisk stas. Gid man altid hadde været saa naiv!

Landsmaalets lovgivere har derimot svermet vildt for etymologisering. Selv praktiske hensyn maa vike, naar de støter sammen med etymologiske hensyn: tolleg skal skrives med ll, skjønt denne skrivemaate leder til læsefeil; for det er jo sammensat av tol og suffikset leg, og 1 og 1 er 2. Flere forfattere sætter sig ut over dette snurrepiperi og skriver toleg (saaledes Moren).

Riksmaalet har og været inde paa denne

avvei. Ibsen i hans bedste aar var sterkt paavirket av den Aasenske eller historiske, «romantiske» opfatning av sprog og retskrivning. Det viser den fundne episke «Brand». Han maa ha hat Aasens ordbok med sig i Italien, da han skrev «Brand» og «Peer Gynt». Men med sin usvigelige sproglige sans for realiteten fandt han vei til enklere skrivemaate.

I det hele kan vi si at landets riksmaal like fra den tunge Welhavenske prosas dage har været i en ubrutt utvikling i norsk retning. Rigtignok hører jeg til min forbauselse av landsmaalsmænd, at Moes og Asbjørnsens form i eventyrene ikke egentlig er riksmaal, men nærmest landsmaal! Men da lukker de øinene til for riksmaalets elasticitet og perfektibilitet. De nævnte to forfatteres norsk har gaat sin seiersgang i vort riksmaal; de har præget de mest vitale dele derav — ordføining, sætningsbygning, ordvalg, former. Man sammenligne pressens stil i 50-aarene med pressens stil nu, og man skal se avstanden! Og endda repræsenterer jo pressen ikke den mest fremskutte utvikling i sprog eller stil.

Heldigvis bevæger ogsaa landsmaalet sig henimot forenkling ogsaa paa dette felt. Man skriver nu b i a, b r a a, h e i d l o, s a u og s k i — av forskjellige, mere eller mindre ædle motiver. Før skrev man: bida, braad, heid-

lod, saud og skid. Men det gaar langsomt. Altfor langsomt. Disse tilfældige og spredte forenklinger er draaper sammenlignet med det hav av døde konsonanter som man vil drukne skolebarna i.

Det som nu kan gjøres (og det helst før næste skoleaars begyndelse!) er dette: Landsmaalet sløifer stumme d'er i de fællesord som ikke har dem i riksmaal; riksmaalet sløifer stumme d'er i de fællesord som ikke har dem i landsmaal.

Paa denne vis bør vi rydde op i alle de stumme konsonantene. Derved vil ialfald nogen stener bli skaffet væk fra aakeren, og vi kan gjøre os haab om at noget nyttig vil gro op som løn for strævet.

Jeg maa faa lov til at minde de som har ansvaret for landsmaalets retskrivning, om det som Molkte Moe med slik styrke og med slik virkning gjorde gjældende før riksmaalets retsskrivningsreform: hver ortografisk uregelmæssighet eller overflødighet er et minus i folkeoplysningen, og stjæler tid fra bedre og nyttigere ting.

Husk paa at hver stum *d* øker arbeidet for tusener og tusener av barn som har liten tid og meget at lære for livet!

IX.

ER ET SAMARBEIDE MELLEM RIKSMAAL OG LANDSMAAL MULIG?

De fleste er vel enig om at beklage den spænding som atter er opstaat i vore sproglige forhold: man stifter kampforeninger paa den ene side, og griper til tvangsforholdsregler og lokkende løfter paa den anden. Disse stridsmidler er litet skikket til at fremme sproglig samvokster her i landet. Riksmaalets sikreste vern er fortsat fornorskning, og landsmaalets eneste haab er paaskyndet forenkling og utvidelse i østnorsk og nordenfjeldsk retning.

Alle som er med paa denne de konvergerende linjers politik — landsmaalsstrævere og riksmaalsstrævere —, maa slutte sig sammen mot de andre, hvad enten de er maalstrebere eller riksmaalsfanatikere, og forene sig om løsenet: sproglig fred og utvikling,

sproglig arbeidsro, samarbeide mellem riksmaal og landsmaal.

Og tiden er inde til at gjøre positive skridt henimot samarbeide. Landets tarv kræver det, og skolens tarv kræver det.

Vi som oprigtig vil dette samarbeide, bør sætte os bestemte maal: et længere og et kortere.

Det længere maal maa være at faa autorisert et fælleslandsmaal, et rikslandsmaal, med forenklede endelser, større valgfrihet med hensyn til østnorske og vestnorske ord, ordformer og ordføining, en retskrivning som i høiere grad tar hensyn til riksmaalets end det nu autoriserte landsmaal gjør, en uttale som indenfor bestemte grænser gir de forskjellige landsdele frihet og like ret. Denne maalform maa være bygget paa et princip som kan uttrykkes i følgende formel:

«Endelser, ord, ordføining og uttale som har god (nb. god) støtte i norske maalfører, og er utviklet paa norsk grund uten fremmed indflydelse, og som tillike findes i riksmaalet, skal optages i fælleslandsmaalet som hovedformer, eller ialfald tillates som biformer. Der hvor riksmaalet anerkjender særnorsk sprogbruk, der skal ogsaa landsmaalet godkjende den.»

Denne omfattende maalform maa vi se at

faa autorisert til skriftlig bruk i skolerne ved siden av vestlandsmaalet.

Det nærmere maal vi bør stille os, er dette:

1) Riksmaalet gjennemfører reformen av 19de februar 1907 mere konsekvent, især i haarde og dobbelte konsonanter. Diftonger og tre kjøn anerkjendes ogsaa i skriftsproget, foreløbig som biformer, eftersom de siver ind i det dannede talesprog.

2) Skolerne faar fra næste skoleaars begyndelse lov til at bruke endelsen -e i alle infinitiver (ved siden av a i alle infinitiver); endelsen a i hunkjøn og intetkjøn fl. i bunden form (ved siden av i); -ar i alle hankjønsord, -er i alle hunkjønsord (altsaa sløifes de 2 × 50 undtagelser); r'en sløifes i bestemt flertal som i riksmaal, — dog maa sløifningen helt gjennemføres i begge maal, ogsaa i ord som «kongene, jentene, bøkene».

3) Særnorske ord som er i bruk baade i riksmaalet og i landsmaalet, gives saavidt mulig samme form i begge maal. Hvor overenskomst ikke kan opnaaes om en fælles form, anbefales opstilling av valgfrie former (fløte — fløyta, rype — rjupa).

4) Retskrivningen lempes i begge maal: Stumme konsonanter sløifes i landsmaal i de ord, hvor de er sløifet i riksmaal, og omvendt.

Hvor der i riksmaal skrives en falsk d i forbindelsen ld og nd, skrives ll og nn, som i landsmaal.

Kt skrives i begge maalformer istedenfor gt der hvor man uttaler kt (makt, mektig).

Landsmaalets «aapne» ì, ỳ og ù erstattes med e, ø og o, ialfald i de norske ord som i riksmaalet har e, ø og o.

Landsmaalets regler for sammenskrivning av ord gjennemføres saavidt mulig i begge maalformer.

Landsmaalets regler for bruken av æ og e gjennemføres saavidt mulig i begge maalformer.

5) Der nedsættes en komité, bestaaende av repræsentanter for landsmaalet og riksmaalet til at utarbeide forslag om samtidige ændringer i begge maal.

6) De nødvendige forandringer bør være foretat før den skriftlige undervisning i landsmaal begynder i den høiere skole, altsaa før skoleaarets begyndelse høsten 1909.

*

Denne arbeidsplan for de to maalformer blev fremlagt ved norskkurset i Elverum for kursets deltagere og lærere — professor Hægstad, skoledirektør Skard og adjunkt Hannaas. Den blev diskutert i 3 møter, og der vedtoges enstemmig følgende resolution:

«Et møte av norsklærere ved maalkurset i Elverum beklager den skarpe maalstrid i vort land, og uttaler at landets og skolens tarv kræver samarbeide mellem riksmaal og landsmaal. Vi anbefaler nedsættelsen av en nevnd, bestaaende av repræsentanter for begge maal til at utjevne forskjelligheter i retskrivning, saa at ord som er fælles blir skrevet paa samme maate i begge maalformer.»

X.

HVORLEDES NORMALLANDSMAAL BLIR TIL.

INTERIØRER FRA VERKSTEDET.

Det blev ofte før 1901 haanende eller klagende uttalt at landsmaalet var ustøtt, vaklende, at der var saa overhændig mange former, at det hele var et kaos. Der var noget i dette; tilstanden var tildels kaotisk.

Det ergret de ledende, og gjorde dem betænkelige. De glemte rent at denne tilstand var nødvendig for et sprog i sin vorden, — at det var «av skodda at jordi vart skapt», som Vinje engang sa da han talte om maalet. Og saa tok de sig for at raade bod paa denne uorden. De satte sig simpelthen til at kodificere sit maal i lister. Var der flere former som trængte paa og vilde ha plads, tok man en av dem og fastslog den som «normal» med udelukkelse av de andre. Var der flere maater

at skrive et ord paa, saa valgte man den ene — oftest den ældste — og forbød de andre. Saaledes gik det til at Norge vaaknet en vakker morgen — det var en dag i februar 1901 — og fandt at verdens mest fastbyggede, ensartede, undtagelsesfrie sprog var født i nattens løp — svøpt i korrekturark og liggende i sværte.

Sprog er jo ikke ialmindelighet født av mands vilje, ei heller kjøds vilje. Men der er en undtagelse paa denne vor rullende klode: det er normallandsmaalet i Norge. — —

Nu hadde man da faat den hindring ryddet av veien: Norge hadde et officielt fastslaat nationalmaal. Nu gjaldt det bare at skaffe en literatur og faa folk til at tale sproget. Det har ogsaa lykkes: der er litt efter litt, med betydelige økonomiske ofre, opstaat en skoleliteratur, og «normalen» skrives og tales virkelig paa lærerskolerne, hvorfra man haaber at den vil utbre sig videre.

La os se litt nærmere paa hvorledes man gik frem ved valget av normalord og normalformer.

Vi har ovenfor oftere nævnt at Ivar Aasen i sin grammatik og ordbok stadig gjorde opmerksom paa det naar der ved siden av hans «mønsterform» var «sideformer», især naar disse var almindeligere eller naar mønsterformen ikke eksisterte i levende tale. Skards

og Eskelands ordlister er blit til paa den maate at forfatterne har avskrevet Aasens «mønsterform» og har utelatt sideformerne.

Saaledes har Aasen rigtignok anbefalet at bøie «han tvilar, han tvilade», men han tilføier dog «ofte med imperfektum paa -te». De nævnte ordlister omtaler ikke med et ord «tvilte», som dog danner et berøringspunkt med riksmaalet.

Man maa spørre sig selv: Hadde virkelig disse herrer faat i opdrag at vælge former og ord ogsaa (foruten at fastslaa retskrivningen)?

Aasen har vold som opslagsord (altsaa hovedord), og henviser til vald, hvor han siger: «Mere almindelig i en nyere form vold». Og om volda, voldte siger han: «Brugt i mange Egne». Og allikevel har Skard og Eskeland begge to bare tat «vald» og «valda, valdar».

Man maa spørre: Er formerne altid valgt av en ansvarlig sprogmand? Eller av en uansvarlig lægmand, hvis eneste adkomst er hans entusiasme for saken?

Aasen opfører baade løda og lada som hovedord, men han henviser fra det sidste til det første. Dette lille vink fra selvherskeren over alle vokaler og konsonanter, ord og former har været nok for Skard og Eskeland til at anføre den første form, løda, som ene-

berettiget. Schjøtt er ikke en saadan slave av eneherskeren; han opfører ikke bare løda, men ogsaa lyu (Hedemark og Gudbrandsdal) og eit lade.

Undertiden har de to herrer handlet paa egen haand, og da kommer de med underlige ting. Aasen opfører et ord «aa ula, han uler, han ulte», som betyder «hyle», og som bare brukes paa Østlandet. Nu skulde man ha trodd at vi i normalen fik lov til at bøie ordet paa vor ufuldkomne østlandske maner. Men nei da. Det skal bøies «han ular, han ula». Det er mulig at det bare er en avskrivningsfeil; Aasen har nemlig et ganske andet ord «ula», som bøies slik. Men ihvertfald har departementet autorisert det i 1903 (hos Skard) og derefter i 1906 (hos Eskeland).

Skulde det hænge sammen paa lignende maate med ordet «det yrer». Naar hr. Skard og senere hr. Eskeland ikke kjender det i anden betydning end «det duskregner», saa er det vel fordi førstnævnte simpelthen har overset at Aasen opfører «det vrimler, mylrer» som 5te betydning, og henviser til «yrja». Dette sidste har begge ordlisterne.

Ovenfor (s. 73) er omtalt at Aasen glemte — eller negligerte — «aa pøse», og at Skard—Eskeland ogsaa har glemt — eller negligert — «aa pøse». — «Aa sløra» siger Ivar Aasen har to betydninger: «1) om Søen: bevæge

sig langsomt eller i svage Bølger. Nordland. 2) søle, være seenfærdig eller skjødesløs. Søndmør.» Eskeland har disse to sjeldne betydninger, idet han oversætter Aasen paa landsmaal: «rulla langlegt (um sjøen); vera seinfør eller likesæl». Men han glemmer den almindelige betydning «at sløre for vinden» — akkurat som Aasen.

«Aa spyla» har ikke Aasen, kanske fordi det var nedertysk. Naturligvis har hverken Skard eller Eskeland det.

Et blik ind i «normalens» tilblivelse kan man faa ved at undersøke ordet «fnøsa», riksmaalets «fnyse». Hægstad og Torp har i sin gammelnorske ordbok baade fnysa, fnøsa og fnasa. Ogsaa Ivar Aasen har «fnøsa» som normalord, og nævner at han har hørt det i Solør, men kaster mistanke over det, idet han tilføier: «Klinger ellers fremmedt, da Lyden fn her er noget usædvanligt.» Denne mistanke er nok til at faa Skard—Eskeland til at forkaste ordet. Og det endskjønt Ross oplyser at det høres i vestre og østre Agder ogsaa.

*

Det er værdt at lægge merke til at riksmaalet er langt freidigere naar det gjælder at opta dagligtalens uttryk og former end landsmaalet: Riksmaalet tillater «forklæ» ved siden av «forklæde»; landsmaalet derimot

kjender kun forklæde. Det er nemlig ømt om sin nyvundne værdighet som kulturmaal og skriftsprog, og tør ikke ta et slikt ord som «forklæ» i munden. I dette stykke har det opkomlingens rædsel for det «simple» — det vil nødig mistænkes for ikke at være «fint».

Riksmaalet har medhold i moderne sprogforskning og i nutidig realisme og praktisk sans naar det erkjender at sprogets rettesnor og kilde til fornyelse er dagligtalen, selv om det medgir at det skrevne sprog og den literære tradition ogsaa har sin ret. Ogsaa i denne henseende er landsmaalet endnu paa et primitivt stadium i sin utvikling. Det foretrækker ofte ord og ordformer som kun skylder refleksion og blæk og tryksværte sit liv, for dagligtalens uaffekterte og ureflekterte uttryk. Schjøtt kan i sin ordbok undertiden være temmelig skarp mot alt pedanderiet i maalveien. Ironikeren i ham stikker sommetider frem paa en meget uventet maate. Saaledes i artikelen «dampbaad: eimbaat, m, (brukt i skrift; i dagligtale vistnok altid dampbaat)». Og i en anmerkning paa foten av siden gjemmer han bort al sin bitterhet: «I alle sammensætninger har jeg fulgt den skriftlige bruk og benyttet «eim».

Skøieren! — —

Hvad Schjøtt har tillatt sig av friheter, aabenbarer tydelig nok hans lyst til at gjøre

landsmaal mere omfattende, mere almennorsk end det har været. Han skal ha takk og ære for det. Men hvad han har gjort er bare en begyndelse; det tilfredsstiller paa langt nær ikke de ikke-vestnorske maalførers krav paa at komme i betragtning. Han har været bunden av «normalen»; den har ligget over ham som en mare. Han er et av «normalens» ofre — vel det største; for han maa se sit livsverk merket av dens døde haand.

Merket, men ikke ødelagt. Selv i «normal» form er Schjøtts «Dansk-norsk ordbog» av største betydning for fremme av al norskhet i vort sprog. Den er nyttig for den som skriver riksmaal, likesaa visst som den er uundværlig for den som skriver landsmaal.

Vi skal se litt nærmere paa Schjøtts ordvalg og hans retskrivning for derved at bli klar over hans forhold til normalen.

I ordvalget er en overmaade vigtig divergens at lægge merke til; det viser sig at den store ordboks forfatter har en langt større tilbøielighet til at komme østnorsk sprogbruk og dermed riksmaal imøte end de andre.

Schjøtt har det østnorske rusla og ikke det vn. rutla. (I literaturen kan han støtte sig til Vinjes «ruslar og tuslar»). Hverken Skard eller Eskeland har rusla, men bare rutla. (I den forældede utgave har Eskeland rusla, men det har han sandsynligvis fundet

er vulgært. I ethvert fald er det borte i *up-to-date* utgaven).

Likesaa: Schjøtt netla og nesla; Skard og Eskeland har bare netla.

(Forresten er ikke Schjøtt helt sikker i dette stykke. «Bortskusle» er stjernemerket, men oversættes allikevel med «burtklatta». Derimot er «skusle bort» gjengit med «skutla burt» og «skusla burt», — den sidste form staar i parentes.)

Den østnorske tykke *l* har ogsaa Schjøtt undertiden tilstedet adgang. Han sætter bø*l* i parentes ved siden av byrd, bø*l*a ved siden av byrda (stor kasse). Esk. kun byrd, byrda.

Riksmaalets «killing» (= dansk «Gedekid») oversætter Schjøtt med «kidling (killing)». Eskeland kjender kun «kidling», eller later ialfald som om han ikke kjender formen «killing». Aasen oplyser at «kidling» brukes i Sogn og flere steder vestenfjelds, mens «killing» siges i saa tarvelige bygder som Gudbrandsdalen og Østerdalen, hvorfor han ogsaa opfører dem som «avvigende», og opstiller «kidling» som landsgyldig form; oldn. har det aristokratiske «kiðlingr», hvad der maaske har bestemt Aasens ordvalg.

Ofte fjerner Schjøtt sig fra Aasen og normalen og kommer — med eller uten hensigt — den anden autoriserte sprogform, riksmaalet, nærmere. Naturligvis sker dette paa

en forsigtig, departementet ikke støtende maate. Eksempel: Aasen opstillet svola som den utvalgte form, og tilføiet: «Hedder ellers svala (sjelden)»; paa gammelnorsk «svala». Skard og Eskeland er naturligvis enig om at ta op den av Aasen benaadede form og utelukke de andre. Men Schjøtt gjør det ikke saa letvint; han opfører da «svala» som en parentesform.

Schjøtt oversætter «bryst» med «brjost, brøst». Eskeland har «brjost, bryst». Jeg tror ikke et øieblik at Eskeland har valgt denne sidste form for at komme i overensstemmelse med riksmaalet. Heller ikke er jeg saa ondskapsfuld at jeg tror Schjøtt har valgt sin form (brøst) for at markere forskjellen mellem landsmaal og riksmaal. Begge to har vist lat sig bestemme av langt høiere liggende betragtninger. For Schjøtt har vel hans kjærlighet til realiteten været avgjørende, idet «brøst» er den almindelige form i Norge.

Schjøtt gjengir riksmaalets særnorske «bakst» baade med «bakstr» og «bakst». Men Eskeland kjender ikke «bakst».

Schjøtt: fonn (fann, fana); Eskeland bare fonn; «fana» synes han kun at kjende i betydningen «banner»; fann nævnes slet ikke. Atter er vestnorsk uten grund gjort eneberettiget.

«Fræ», som er eneraadende i departemen-

tets landsmaal, har hos Schjøtt formerne «frø, fro, frjo» opført i parentes. Bruke dem hvo som vaager!

Riksmaalets «derfor» oversætter Schjøtt med «derfor, for det, difor». Eskeland kjender ikke «derfor», skjønt han har «dermed» og «dertil»; Skard kjender hverken «derfor», «dermed» eller «dertil».

Mens Skard—Eskeland bare kjender formerne «han fria; aa spæda; aa smida; ei smidja; klaar, klaara; ei sen; ein kaun; ein raun; eit innsigle, insegl; loden», kjender Schjøtt ogsaa følgende biformer som er fælles for riksmaalet: «han fridde; aa spæ; aa smi; ei smie; klar, klara; ei sena; ein kong; ein rogn; eit segl; løen»

*

I retskrivningen var Schjøtt stillet endnu mindre frit end i ordvalget. Her bandt departementets klare bestemmelser ham.

Jeg skal omtale et par avvigelser. Adjektiver paa -ut skriver Schjøtt -utt: puslutt, tuslutt, toskutt. Det maa være paa trass; for han kjender jo godt den paa alle seminarer saa berømte § 57 i Hægstads maalgrundlov, hvorefter «ord som endar paa -ut ikkje fær nokon ny t i inkjekyn».

Paa trass skriver Schjøtt ogsaa «dumm» skjønt departementet gjentagne ganger har

autorisert skrivemaaten «dum». Likesaa «vilkor, itrott», trods departementets «vilkaar, idtrott».

Mindre væsentlig er det at Schjøtt ikke vil gaa med paa at sløife d i «saud», mens han anerkjender departementets grunde til at frita skolebarn fra at skrive «skid», naar de mener «ski». Han skriver «braad, braaddjup, bida», hvor departementet alt har gaat med paa «braa, braadjup, bia».

Vigtigere er en saadan avvigelse som at Schjøtt skriver «fengsl, fødsl, lengsl, maksl, rædsl», mens departementet har autorisert «fengsel, fødsel, lengsel, maksel, rædsel». Den samme oprørsaand kommer tilsyne i endelsen -er: departementet har paabudt «alder, hunger, bakster, osv., kjøken». Schjøtt foretrækker «aldr, hungr, bakstr osv., kjøkn».

Mens altsaa Schjøtt i ordvalget bygget bro over til riksmaalet i utallige tilfælde, kaster han av en bro i retskrivningen. De ortografiske forskjelligheter er dog saa ubetydelige og uskyldige at de intet veier mot den fortjeneste den store ordboks forfatter har av ordvalget.

*

Her vilde være stedet til at peke paa de forskjelligheter som der findes mellem autoriteter fra hvem «normalen» emanerer med

lovs kraft og gyldighet, f. eks. mellem Skard—Eskeland, Skard—Hannaas, Eskeland—Hannaas, for at nævne de tilfælde som er kommet indenfor min egen horisont. Men det vilde være for vidtløftig og meget litet interessant, skjønt det nok vilde vise at normalen er for trang endog for disse herrer selv. Derimot vil jeg i al korthet nævne eksempler paa at professor Hægstad er uenig dels med hver enkelt av de andre, dels med sig selv.

«Norsk maal,» skriver Hægstad i den vesle grammatikken § 39, andre upplaget. Det kan departementet ikke godkjende, ialfald har Eskeland faat autorisert § 61 i sin «Rettskriving», hvor det heter: «I einstava ord paa sk skriv ein t, og høyrer han oftaste og».

Ved kurset klaget en av eleverne — en overlærer — for lederen, professor Hægstad, over at han ikke kunde bruke bli, blir i sine utarbeidelser; i den bygd der han var hjemme, brukte de ikke verta, vart, sa han. «Ja, bruk De bli,» var det liberale svar han fik; «men si det ikke til Skard.»

Dette vil være nok til at vise at selv den mand som synlig eller usynlig har vogtet paa normalen i de sidste 8 aar, og efter hvem den har navn, selv han finder sæletøiet for stramt og trangt naar han faar det paa sig. Ikke engang han befinder sig vel i normalen, og hvem kan da gjøre det?

Den enkelte kunde maaske finde sig i ulemperne. Værre er det at normalen hindrer landsmaalets frie vekst og staar i veien for samarbeidet med riksmaalet.

Kun ved at utvide og forenkle normalen kan vi fremme dette samarbeide og gi landsmaalet dets frihet igjen.

XI.

HVILKET UTBYTTE VIL UNDERVISNINGEN I LANDSMAAL GI I DEN HØIERE SKOLE?

Naar man spør hvad den høiere skole kan gjøre ut av undervisningen i landsmaal, vil svaret være avhængig av hvad man mener med «landsmaal».

Skal det nye skriftlige fag som den høiere skole tar fat paa fra august 1908, bare være den saakaldte Hægstadnormal av februar 1901, kodificeret i ordlister og retskrivningsregler, fastslaat av purister blandt filologer og seminarlærere og ophøiet til sproglov av censorkollegiet ved lærerskolernes eksamen? Eller skal det være et utvidet og forenklet landsmaal, som har faat tilbake noget av den elasticitet og frihet som tildels gik tapt i februar 1901, og som siden er blit mer og mer beklippet og indskrænket?

La os undersøke hvorledes utsigterne for det nye fag vil stille sig i disse to tilfælde.

*

Naar vi husker paa hvilke principper Ivar Aasen fulgte, naar vi vet at han aldrig tok hensyn til riksmaalet, og naar vi tænker paa hvorledes Skard — Eskeland — Hægstadnormalen er blit til, da er det let at skjønne at der er opstaat en kløft, eller rettere sagt, at der et svelgende dyp befæstet mellem riksmaal og normalmaal. Og det er heller ikke vanskelig at skjønne, hvilke hindringer denne normal taarner op for skolens arbeide.

Jeg skal oplyse dette ved et eksempel.

Et riksmaalsbarn som skal lære at sætte om ordet «en lever», «flere levrer» paa Hægstadnormal, han maa indprente sig 4 ting. Først det at e-lyden skal skrives ì. For det andet det at endelsen i ental «er» skrives «r». For det tredje at lìvr er et hunkjønsord, og for det fjerde at dette hunkjønsord ikke bøies som andre hunkjønsord; for riksmaalets flertal «er» skal hete «ar»; ordet hører nemlig — ialfald foreløbig — hjemme mellem de 2 × 50 undtagelser[1].

[1] Prof. Hægstad antydet for en lyttende skare av elever i Elverum at han skulde ta under overveielse om han ikke kanske kunde reducere dette tal noget; han kunde maaske faa det ned i 2 × 35 undtagelser.

Og egentlig burde vi indprente en ting til, nemlig at riksmaalets «lever, levrer» er mindst likesaa godt norsk som landsmaalets «livr, lìvrar»; for Ivar Aasen siger uttrykkelig at ordet uttales ogsaa lever, og at flertallet mange steder heter levrer. Og er eleverne rigtig interesserte, saa kan vi indprente endnu en ting: paa oldnorsk heter det lìfr, flertal lifrar. Det oplyser litt det ogsaa.

Omvendt — tænk nu paa et landsmaalsbarn, som saa længe har været holdt borte fra riksmaalet at det kan antages av de lokale skoleautoriteter at være immunt, og som derfor skal lære riksmaal. Det skal gjengi ordet «lìvr, lìvrar», og maa da lære 3 ting: at det paa riksmaal skal skrives med *e* og med *er* og i flertal ha formen *er*. Ja dette sidste er jo ikke saa farlig; for paa riksmaal er der ikke nogen 2 × 50 undtagelser!

Og naar der er hundreder, ja tusen slike ting at huske, — ja saa blir det vanskelig for ungdommen at lære morsmaalet i dette land.

Sprogstifterne faar sandelig huske paa, vi er da ikke et folk av filologer heller!

Jeg maa her faa lov til at fortælle en erfaring jeg hadde i Elverum.

Vi hadde deroppe til lærer i praktisk landsmaal en mand som var en god filolog, som hadde vokset op i et «fint» bygdemaal ved

døren til Sætesdal, og som i mange aar hadde levet for at lære sine elever landsmaal. Man skulde tro at han visste hvad som var landsmaal og hvad som var «dialekt» i hvert enkelt tilfælde. Men nei. Han kunde paastaa at *røda* i fortid hette *røda*, og vilde ikke la sig overbevise før det blev godtgjort ved ransakning av de hellige skrifter (Eskelands og Skards autoriserte ordlister). Forklaringen var den, at i hans bygdemaal hette nævnte verbum *røa* i fortid.

En anden gang hadde en av eleverne brukt ordet «tana» (ɔ: strække, strække ut). Men det var «dialekt», mente *cathedra;* paa landsmaal hette det «tenja, tande». Det blev da fremhævet, at Eskeland hadde tana og da, ja *da*, sa læreren, er det godt landsmaal.

Dette viser to ting. For det første, at ingen skal stole paa at han har et godt bygdemaal at bygge paa; for det andet, at man kun kan være sikker paa «normalen» naar man har ordlisterne ved haanden.

Det værste med Hægstadnormalen, set fra et pædagogisk synspunkt, er nemlig det at eleven ikke tør stole paa sit sproglige instinkt. Han blir uselvstændig og usikker, og vænner sig til en usund arbeidsmaate, idet han ikke kan gaa et skridt uten at støtte sig til «autoriteterne».

Vi har fra den høiere skoles historie i det

sidste 10-aar et slaaende bevis for hvilket avdrag al denne formtrældom gjør i utbyttet av undervisningen. Naar man nemlig har set saa litet frugt av den mundtlige undervisning i landsmaal i middelskole og gymnasium, saa er aarsaken ikke at søke i lærernes mangel paa loyalitet, men i den haapløse og likesom med hensigt fremhævede forskjel paa de to maalformer. Denne forskjel har hindret eleverne fra at føle sig hjemme i landsmaal, det er ikke blit saa populært som det fortjener, og det har ikke faat den indflydelse det skulde ha.

Jeg er stygt bange for at den skriftlige undervisning ogsaa vil bli en skuffelse, hvis vi nu skal bruke tiden til med alle mulige kunstgrep at indøve allehaande petitesser og finesser — ogsaa de likegyldige, de aandløse, de betydningstomme. Og her staar jeg ved det argument som jeg synes taler sterkest for at noget gjøres fra landsmaalets side netop nu, netop i denne høst, denne vinter. Før det blir for sent. Før ulykken er skedd. Husk paa at fra næste skoleaars begyndelse tar 5—600 gutter og piker til med at lære at skrive landsmaal, og aar for aar vil en slik liten armé rykke frem. Skal landsmaalet for al denne ungdom bli et ulidelig yrke eller en hjælp til aandelig vekst?

Hvis der ingen utvidelse finder sted,

hvis landsmaalet ikke gjøres smidigere, mere elastisk, — ja saa er lærernes og elevernes opgave klar nok. Man kan være sikker paa at lærerne gjør sin pligt — for er der nogen stand hertillands som er loyal, saa er det lærerstanden. Og man kan være forvisset om at eleverne gjør sit bedste; for faget avsætter tilslut en karakter — til og med av rejicerende kraft — og karakteren er igjen av betydning for fremtiden.

Jeg for min del nærer derfor ingen tvil om at gymnasiets gutter og piker vil lære at præstere en smuk gjenfortælling eller stil i Hægstadnormalen.

Landsmaalet i stiv uniformitet vil egne sig fortrinlig som eksamensfag. Det vil bli et fag som det lønner sig at lægge arbeid paa. Der vil bli en lystelig kappugning av grammatikkens og ordlisternes rækker, som med nogen behændighet og uten vanskelighet vil gjøre en glimrende effekt i gjenfortællingen og — endnu mere — i den skildrende eller fortællende stil.

Hvilken gylden tid det blir for specialister der vil nedsætte sig som manuduktører i landsmaalets ordforraad og maallære!

Jo riksmaalsungdommen vil nok ved examen artium komme til at klare en gjenfortælling om «Gjenta og gjeiti» eller en stil «av lettere eller skildrende indhold» om «Ei fjellferd»,

«Ei idtrottstemna» ganske bra. Og landsmaalsungdommen vil ved den samme store modenhetsprøve komme til at skrive en nok-saa korrekt gjenfortælling paa riksmaal om «Baard den vise» eller en stil om «I vaarflommen». Men paa én betingelse. Da maa de lægge al magt paa det formelle, og denne kamp med det formelle vil sluke den opmerksomhet de ofrer faget, fuldstændig.

Dette er ikke bare en løs gjetning om fremtiden. Vi har erfaring for at det har gaat saaledes. Og den har vi høstet paa lærerskolerne, som staten har brukt som forsøksobjekter ved ganske analoge eksperimenter. Staten forelægger netop denne slags opgaver for kandidater i 21 og 22 aarsalderen, hvis dygtighet som barnelærere i morsmaal den vil prøve. Av opgaverne i norsk stil ved seminareksamen staar nemlig den ene gjerne paa høide med en litt vanskelig middelskolestil, den anden paa høide med en let middelskolestil. Den sidste er en fortællende eller skildrende stil.

Heri ligger forklaringen av at lærerskolernes elever gjerne vælger at skrive den ene stil paa landsmaalet. De slipper derved en skriftlig prøve (hvad der er av stor betydning under en eksamen), og de kan gaa ut fra at den ene stil ialfald vil bli en opgave hvortil de har materialet liggende færdig: de har

indeksersert visse former (f. eks. pugget et utvalg av hine nævnte 2 × 50 undtagelser) og har lært utenad visse sætt med gloser til bruk i paakommende tilfælde i stil «av fortællende eller skildrende indhold»: sommergloser — vintergloser; julegloser og paaskegloser; feriegloser og skolegloser og sportsgloser. «Vi var heldige iaar paa vor skole,» ytret en elev av et herværende seminar i sommer, «for vi hadde faat diktert flere sommergloser end vintergloser, og saa fik vi netop en sommerstil.» De kan skjønne at en dygtig og øvet lærer har sikret sig og sine elever for de fleste eventualiteter, og for flere eventualiteter, jo dygtigere og mere øvet han er. Og en flittig elev har truffet sine forberedelser, og truffet dem desto omhyggeligere, jo flittigere han eller hun er.

Den skriftlige prøve i morsmaalet ved seminareksamen er derfor ikke nogen modenhetsprøve avpasset for voksne mennesker i et-par-og-tyve-aarsalderen. En ung dame som hadde underkastet sig denne prøve, og som jeg visste baade kunde iagtta og skildre, hun sa: «Jeg kunde skrive stil om vaarflommen da jeg var oppe til middelskoleeksamen, men nu synes jeg likesom det er saa flaut.» Hun mente forresten at hun hadde begaat en feil ved at skrive stilen paa riksmaal; hadde hun skrevet den paa landsmaal, vilde det ha faldt

naturligere; for paa landsmaal kan man likesom hengi sig litt mere til sine stemninger og være litt mere lyrisk, og da er det lettere at skrive om «vaarflaumen» — mente hun da. Selv har jeg ingen personlig erfaring for det; for i Elverum kom vi ikke længer end til diktat, oversættelse og gjenfortælling om «Dei tvo geiter», «Trollharen» o. lign. Men det vet jeg, at jeg ikke uten undseelse og blygsel vilde ha levert ind til en av de herrer som departementet hadde sendt med os som sproglige barnepiker, en utarbeidelse indeholdende utgydelser om vaar- eller høststemninger, om sommerens glæder og vinterens fornøielser. Vi voksne har saa vondt for at frigjøre os for selvkritikken.

For at naa frem til denne prøve i morsmaalet maa seminarets elever ofre en stor del av den tid som er avsat til norsk, paa landsmaalets ordliste, maallære og retskrivningsregler. Og det gjør de naturligvis fordi staten forlanger det av dem, og av staten venter de jo at faa det de skal leve av og for siden. Og gymnasiasten vil gjøre det samme: ti det gjælder en god karakter til skriftlig eksamen, og den vil han ha for enhver pris.

Men vil man opnaa mere, saa faar man opgi mere, — vil man vinde i indhold, faar man gjøre avslag i form, eller rettere sagt i former: skal riksmaalsungdommen nogen-

sinde komme til at avlægge en modenhetsprøve i landsmaal og ikke bare en nedværdigende færdighetsprøve, da faar man først rydde av veien alle de unødvendige forskjelligheter mellem de to maalformer, og derefter faar man gaa videre i utjevning og utvidelse. Det er et første, ikke meget langt skridt, som landsmaalet eller snarere dets ansvarshavende tillidsmænd nu indbydes til at ta.

Efter det jeg har erfaret om landsmaalsundervisningen i lærerskolerne og ved maalkurset i Elverum, finder jeg at der her er anledning til at advare mot en anden avvei, som landsmaalslærere allerede er inde paa, og som vi let kan komme ind paa i gymnasiet ogsaa.

Det nye skriftlige fags mission i vor skole er, efter min opfatning, at lokke frem hos de unge hvad de har av norskhet i sig, hvad der findes i dem av latent norsk sprogfølelse. Det gjælder altsaa at faa dem til at bruke det de selv sitter inde med, ikke at fournere dem med alskens fjerntfra hentede gloser og uttryk, som de skal sætte ind i sit landsmaalsarbeide til eksamen. Dette har virkelig været gjort, og vi hadde en smakebit av det i Elverum ogsaa. En av de bedst utrustede av eleverne deroppe brukte at indflette i sine gjenfortællinger (som gjerne handlet om de

mest dagligdagse ting) uttryk av den mest forbløffende fjernhet. De var, som det senere viste sig, hentet fra Tvedts Hardangerskildringer, som eleven netop var i færd med at studere. De hensatte den ellers besindige lærer i ekstase, og utarbeidelserne blev læst op som mønstre.

Dette kan være godt og vel som filologisk gymnastik, som et slags «mit system», men det maa ikke bli normen i vor gymnasieundervisning. Man bør ikke proppe sig selv og eleven med den slags ting. Meningen er jo ikke at han skal lægge op et slags herbarium av pressede og smukt konserverte planter — mest alpine og subalpine —, samlede paa ekskursioner i avsidesliggende og vanskelig tilgjængelige strøk av vort bokrike. Han skal vise at han selv har dyrket og faat til at vokse noget av sin egen flor. Da først faar det betydning for hans personlige utvikling — og det skal vel ogsaa det nye fag ha!

Men det vil aldrig ske, hvis de unge føler landsmaalets form som noget fremmed. Gjør de det, saa vil landsmaalet svigte den nationale opgave som det har i den høiere skole: at vænne nordmænd av med at føle det hjemlige i sproget som simpelt, «vulgært». Der er fare for at god østlandsk sprogbruk f. eks. vil føles tarvelig for østlændinger sam-

menlignet med landsmaalet paa den ene side og riksmaalet paa den anden. Jeg spurte mine elever paa lærerskolen hvorfor de ikke læste «hanna» som jeg — det var for det meste Kristianiadamer — og jeg fik det svar at det lød saa tarvelig. Det var fordomsfrie mennesker, men denne sproglige fordom hadde de meget vanskelig for at overvinde. «Handi», det var interessant og vakkert det; det kunde de nyde æstetisk — men hensigten med at lære morsmaalet nøiere at kjende, det kan da vel ikke være æstetisk feinschmeckeri.

Foruten denne opgave — at faa de unge til at tænke, tale og skrive i saa norske former som mulig — har landsmaalet en anden, ikke mindre vigtig, nemlig den at paaskynde riksmaalets fornorskning. Jeg har altid ventet mig meget av denne side av landsmaalets mission, men jeg begynder at faa mine tvil, naar jeg nu ser hvilken trangbrystet og indsnørt form man i de senere aar har git landsmaalet til bruk ved eksamener — omtrent udelukkende ved eksamener — —, og hvilken avskyelig formalisme der truer med at snike sig ind i vor — som jeg tror — ret respektable morsmaalsundervisning. Nu ser jeg grant at selve den fremmede form som mange gode ord har faat i landsmaalet, gjør at de ikke har

let for at opsuges av riksmaalet, som ellers har en ganske god fordøielse. Jeg skal nævne bøiningsendelser (infinitiv paa *a*, hunkjønsord paa *i* i bestemt form) og de berygtede ì, ỳ og ù. Et ord som *ending* f. eks. skulde da ha gode chancer for at fortrænge *endelse*. Men den ting, at det stadig optræder med formen ending*ar*, gjør det likesom ufordøielig: «endingar» klinger saa rart, saa fjernt, «endelser» klinger ialfald delvis hjemlig og naturlig.

Selve formen er altsaa til hinder for samarbeidet, fornorskningen.

Nu kunde man indvende, at det er u t t a l e n som skal gjøre den autoriserte skriftform levende; hvis den lægges op til elevernes naturlige talesprog, behøver man ikke at frygte for knot og bokstavtrældom.

Men det fortvilede er netop at fagets stilling som skriftlig fag vil friste til bokstavret uttale: denne vil jo være det bedste middel til at indøve de former som man skal prøves i til eksamen.

Ogsaa det korrektiv, som ligger i uttalen, maa man altsaa renoncere paa, og da er der intet som kan hindre fagets degradation.

*

Utsigterne for det nye hovedfag som næste aar skal træde ind i gymnasiets fag-

kreds, er altsaa ikke lyse, hvis der med «landsmaal» menes en uformidlet Hægstadnormal. Helt anderledes vil forholdet stille sig, om man nu gaar til en utvidelse og forenkling av normalformen ved at opstille dobbeltformer og gjøre bøining og retskrivning greiere.

Riksmaalet har i dette stykke vist veien. Det har i mangfoldige tilfælde tillatt valg, opstillet sideformer. Og saa overlater det til fremtiden at avgjøre hvilke skal seire. Hægstadnormalen har allerede paa forhaand avgjort det i de fleste tilfælde. Den har gjerne — helt vilkaarlig, synes det — fastsat én form med utelukkelse av andre, mindst likesaa berettigede. Og disse sidste vil man da tyne før de har faat lov til at gjøre sig gjældende.

Det har været indvendt, at opstillingen av tillatte former — dobbeltformer — vil føre til konfusion og anarki.

Dette tror jeg beror paa en misforstaaelse av hvad jeg har foreslaat. Naar jeg ønsker at ha østnorske, med riksmaalet stemmende former eller østnorske, i riksmaalet optagne ord anerkjendt eller ialfald tillatt i landsmaal, saa er det naturligvis ikke meningen at disse former og ord skal brukes hulter til bulter, — at man i én linje skal skrive «endingi», i den næste «endinga», — i et øieblik «endin-

gar», i næste «endinger». Men jeg vil at den, som synes det er naturlig at si og skrive «endinga», «endinger», han skal faa lov til at si og skrive «endinga — endinger», med andre ord, han skal faa større frihet til at bevæge sig i landsmaalet end dette hittil har indrømmet. Jeg har selv følt at landsmaalets nuværende skriftform er for snæver, og vil gjerne hjælpe til at faa den utvidet.

Desuten skal man huske paa, at en utvidelse av grænserne ikke er det samme som en nedrivning av grænserne. Jeg indser ogsaa meget vel nødvendigheten av regler og faste grænser i skolen. Jeg mener ogsaa at man i skolen maa ha noget bestemt at holde sig til. Jeg vil slet ikke la enhver faa lov til at skrive og læse som han vil. Men jeg tror at denne fasthet og regelbundethet meget vel lar sig forene med planen om større valgfrihet. Har en elev valgt den østnorske maalform fordi han føler sig mere hjemme i den, saa faar han holde fast ved den og gjennemføre den saa langt som det er tillatt. Vakling blir naturligvis at regne for feil.

Disse dobbeltformer i forbindelse med en gjennemgripende forenkling av normalformen vil gjøre landsmaalet friere og mere elastisk, og gi det betingelser for at bli et populært og frugtbringende fag i den høiere skole.

Først og fremst vilde riksmaalet vinde

paa det. At skrive landsmaal er nemlig i grunden en fortrinlig øvelse i riksmaal; ti godt landsmaal er godt riksmaal — ikke omvendt. Riksmaalet en forsaavidt generalnævneren, hvori landsmaalet gaar op. — Selve det puristeri som endnu er uadskillelig fra landsmaalet og som mangen gang antar saa latterlige former, selv det vilde bli et nyttig salt i vort riksmaal, naar det nye fag fik øve sin indflydelse i skolen.

Dernæst vilde l a n d s m a a l e t vinde paa det. Det vilde utvikles i bruk, det vilde bli tilført friske emner, som vilde fremme dets vekst.

Og endelig vilde n o r s k u n d e r v i s n i n g e n i det hele vinde paa det. Det er endnu ikke bekjendt hvor mange timer der vil bli morsmaalet tildelt av hensyn til det nye fag. Men faa timer blir det ikke. En del av denne tid maatte anvendes paa den rent formelle side av sproget, og denne side har hittil været altfor meget forsømt. Men der vilde bli tid tilovers for en mere utstrakt literaturlæsning, og der vilde bli mere anledning til at dvæle mere ved tankeindholdet av det læste.

Paa denne vis vilde landsmaalet gaa ind i den høiere skoles undervisning som integrerende del derav; det vilde ikke bli som et fremmed, generende, litet velset element, som

et smaaskolefag blandt mere voksne fag, som en spurv i tranedans.

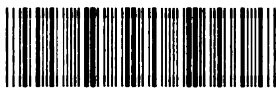
*

Her er spørsmaalet set ut fra skolens standpunkt. Den høiere skole vil uten tvil hilse en utvidelse og forenkling av landsmaalet med glæde.

Men spørsmaalet berører ikke bare den høiere skoles trivsel. Det gjælder nemlig intet mindre end en utjevning mellem de to autoriserte maalformer. Og denne vil ha betydning for hele vor folkeopdragelse. Ja mer end det. Den vil nærme landsdele og samfundsklasser til hinanden. Den vil hjælpe til at jevne ut motsætningen mellem land og by, mellem vestland og østland, mellem bygdemand og embedsmand. Den vil være en national vinding, en social velsignelse.

Og hvis den høiere skoles mænd og kvinder kunde utrette noget i denne sak, saa vilde de dermed gjøre ikke bare skolen, men ogsaa landet en stor tjeneste.

89092532548
B89092532548A

